

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE AVUSTURYA CUMHURİYETİ ARASINDA 28 OCAK 1924 TARİHİNDE İMZALANAN DOSTLUK ANTLAŞMASI, İKAMET VE TİCARET MUKAVELELERİ*

*Ali Servet ÖNCÜ***

*Erkan CEVİZLİLER****

ÖZET

Osmanlı ve Avusturya Macaristan İmparatorlukları I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş ve savaştan sonra yıkılıp parçalanmışlardır. İtilaf Devletleri'nin savaşın sonunda Osmanlı Devleti ile imzaladıkları Mondros Mütarekesi'nden sonra işgale uğrayan Anadolu'da, İtilaf Devletleri'ne karşı bir milli mücadele başlamış ve başarıya ulaşmıştır. 29 Ekim 1923 tarihinde ise Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Avusturya Macaristan İmparatorluğu'ndan ise Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya devletleri doğmuştur. Sınırları oldukça küçülen ve zayıf bir hale gelen Avusturya Devleti önce cumhuriyet ilan etmiş sonrasında ise Almanya'ya bağlanma kararı almıştır. Fakat İtilaf Devletleri bu birleşmeyi kabul etmemiş ve Avusturya yoluna tek başına devam etmek zorunda kalmıştır. Bundan sonraki dönemde siyasi ve ekonomik olarak büyük sıkıntılar yaşayan Avusturya, II. Dünya Savaşı öncesi Almanya tarafından ilhak edilinceye kadar istikrarsızlıktan kurtulamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti ve Avusturya Cumhuriyeti 28 Ocak 1924 tarihinde İstanbul'da bir dostluk antlaşması ve ikamet ve ticaret sözleşmeleri imzalamışlardır. Bu antlaşma ve sözleşmeler iki devlete ve bu devletlerin vatandaşlarına oldukça avantajlı durumlar sağlamış ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra İtilaf Devletleri'nin baskısı ile ilişkileri kesilmiş olan iki ülkeyi yeniden birbirine yaklaştırmıştır.

Anahtar Kelimeler; Türkiye Cumhuriyeti, Avusturya Cumhuriyeti, Adnan Adıvar, Auguste Karl, Antlaşma

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasi Tarih Anabilim Dalı, El-mek: aliservetoncu@atauni.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, El-mek: erkanc@atauni.edu.tr

**THE TREATY OF FRIENDSHIP, AND ESTABLISHMENT AND
TRADE AGREEMENTS SIGNED ON JANUARY 28, 1924
BETWEEN THE REPUBLIC OF TURKEY AND THE REPUBLIC
OF AUSTRIA**

ABSTRACT

Defeated in World War I, the Ottoman Empire and the Austro-Hungarian Empire collapsed and were dissolved. A national struggle against the Allies was launched in Anatolia invaded after the Armistice of Moudros signed between the Allies and the Ottoman State, and this struggle came to fruition. The Republic of Turkey was established on October 29, 1923. The Austro-Hungarian Empire was broken into the separate countries of Austria, Hungary, Czechoslovakia, and Yugoslavia. Becoming weaker within its shrunken borders, the Austria was proclaimed as a republic, and decided to join Germany. However, the Allies rejected this union, and forced Austria to stand alone. Suffering big political and economical problems for the following period, Austria could not recover from instability until its annexation by Germany before World War II. The Republic of Turkey and the Republic of Austria signed a treaty of friendship, and trade and establishment agreements on January 28, 1924 in Istanbul. The treaty and agreements ensured both these two states and their citizens very favorable conditions, and reestablished their relationship that was severed by the pressure of the Allies after World War I.

Key Words; The Republic of Turkey, The Republic of Austria, Adnan Adıvar, Auguste Karl, Treaty

Giriş

Avusturya Macaristan İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı'nda Almanya, Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan ile beraber savaşmış ve müttefikleri ile birlikte mağlup olmuştur. Ülke, savaşın bitişi ile birlikte oldukça çalkantılı bir döneme girmiştir. Savaştan sonra imparatorluk yıkılmış ve bu coğrafyada Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya devletleri kurulmuştur.¹

I. Dünya Savaşı devam ederken, Avusturya Macaristan İmparatorluğu tahtında bir değişiklik meydana gelmiş ve 21 Kasım 1916 tarihinde ölen imparator Fransuva Joseph'in yerine yeğeni I. Karl geçmiştir.² I. Karl, ekonominin iflas noktasına geldiği, imparatorluğun içerisindeki çeşitli milletlerin isyan etmek üzere olduğu, ordunun savaşma azminin azaldığı, kıtlığın ve işçi sınıfının rahatsızlığının sürekli arttığı bir ülke devralmıştır. Almanya'yı çok da sevmediği bütün Avrupa tarafından bilinen yeni imparator, tahta çıktıktan bir süre sonra Almanya'dan habersiz olarak İtilaf Devletleriyle barış görüşmelerine başlamış, fakat bu görüşmelerden bir sonuç alamamıştır.³

¹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (cilt1-2: 1914-1995)**, İstanbul, 1996, s.177.

² **Tasvir-i Efkar**, 23 Teşrin-i Sani 1916, Numro:1931, s.1.

³ Vladimir Potyemkin, S. Baruşin, A. Efimov, E. Kosminski, İ. Mintz, A. Naroçnitski, A. Pakratova, V. Sergejev, S. Skazin, V. Kvtosov, N. Koltchanovsky, E. Tarle, **Uluslararası İlişkiler Tarihi –Diplomasi Tarihi-**, II, (çev: Attila Tokatlı), İstanbul, 2009, s.363-364.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013*

Savaşa devam etmek zorunda kalan ve Almanya'nın da yardımıyla 1918 yılına kadar savaşılabilen Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun durumu bu yıl daha da kötüleşmiştir. İçerideki ekonomik sıkıntılara ilaveten, İtilaf Devletleri'nin ulusal azınlıkların bağımsızlık hareketlerini açıkça desteklemeleri ve ülke içerisindeki ayrılıkçı eğilimleri kışkırtmaları, imparatorluğu uçurumun eşiğine getirmiştir.⁴ Çekler 14 Temmuz 1918 tarihinde bağımsız bir Çek Devleti'nin hazırlıklarını yapmak üzere bir Ulusal Konsey teşkil etmişler, Sırp- Sloven- Hırvatlar da 17 Ağustos 1918 tarihinde buna benzer bir konseyi Laybach'da kurmuşlardır. Bu günlerde ülke içerisinde siyasi istikrarsızlık da baş göstermiş, bütçe görüşmeleri sırasında azınlıkta kalan Seidler Kabinesi'nin yerine Hussarek'in başkanlığındaki kabine geçmiştir. Fakat bu kabine de uzun ömürlü olamamıştır.⁵

14 Eylül 1918 tarihinde İngiliz, Fransız ve Sırp kuvvetleri Vardar Bölgesi'nde Bulgarlara karşı genel bir taarruza geçince Bulgaristan çözülmüş ve 29 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletleri ile bir ateşkes antlaşması imzalamıştır.⁶ Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi Avusturya Macaristan İmparatorluğu topraklarının İtilaf Devletleri tarafından istila edilme ihtimalini arttırmıştır. Bu durum ayrıca bu topraklarda yaşayan çeşitli milletlerin ayrılıkçı hareketlerini körüklemiştir. Avusturya Parlamentosu'nun Ekim ayının ilk günlerinde yaptığı toplantıda Polonyalılar bağımsız bir devlet kurmak istediklerini ilan etmişler, Sırp, Slovenler ve Hırvatlar da birleşmek istediklerini beyan ederek 6 Ekim 1918 tarihinde Zagreb kentinde toplanmışlardır. 14 Ekim 1918 tarihinde yapılan bir gösteride ise halk “ Yaşasın Çekoslovakya Cumhuriyeti” diye bağırmıştır. Bu gelişmeler üzerine Avusturya'daki Sosyal Demokrat ve Hristiyan Demokrat Partileri azınlıklara kendi geleceklerini kendilerinin belirlemeleri hakkının tanındığını ilan etmişlerdir. İmparator Karl da 12 Ekim 1918 tarihinde bütün partilerden katılan otuz iki temsilci ile bir toplantı yapmıştır. Fakat bu toplantıdan hiçbir sonuç çıkmamış, azınlıklar bağımsızlık haricindeki çözüm yollarını kabul etmemişlerdir.⁷ Durumun iyice kötüleştiğini gören İmparator Karl son çare olarak 18 Ekim 1918 tarihinde bir beyanname yayınlayarak Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun federal bir sisteme geçeceğini ve bu devletin topraklarında yaşayan her milletin muhtariyete kavuşacağını ilan etmiştir.⁸

İmparator Karl'ın Wilson İlkelerine dayanarak açıkladığı bu beyanname de imparatorluğun dağılmasını önleyememiş hatta hızlandırmıştır. Azınlıklar isteklerinde ısrar ederken, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson da 8 Ocak 1918 tarihinde ilan ettiği on dört ilkesinde; Avusturya Macaristan İmparatorluğu'ndaki milletler için özerklik öngörmesine rağmen, İmparator Karl'ın beyannamesini benimsememiş ve bu ulusların bağımsızlığından yana tavır koymuştur.⁹ Çek Devleti'nin hazırlıklarını yapmak üzere toplanan Ulusal Konsey Prag'da yayınladığı bir bildiriye; Çek halkının, geleceğini belirlemesi için, Avusturya ile görüşmelere gerek olmadığını ifade etmiş Sırp, Sloven ve Hırvatlar da tek bir devletin sınırları içinde birleşeceklerini ilan etmişlerdir. Aynı günlerde Transilvanya'daki Romenler de milli birlik hareketine başlamıştır.¹⁰

Karşı karşıya kalınan askeri bozgun ve imparatorluğu meydana getiren farklı milletlerin bağımsızlık talepleri, diğer taraftan Avusturya Almanlarını harekete geçirmiştir. Alman partileri Viyana'da 21 Ekim 1918 tarihinde Geçici Ulusal Meclis'i toplamışlardır.¹¹

⁴ Armaoğlu, *age*, s.142.

⁵ Pierre Renouvin, *Birinci Dünya Savaşı 1914- 1918*, (çev: Adnan Cemgil), İstanbul, 1982, s.485.

⁶ Renouvin, *age*, s.467.

⁷ Renouvin, *age*, s.485-486.

⁸ *Vakit*, 21 Ekim 1918, Numro:357, s.1; *Zaman*, 21 Ekim 1918, Numro:195, s.1.

⁹ Barbara Jelavich, *Modern Austria Empire & Republic, 1800-1986*, Melbourne, 1987, s.151; *Zaman*, 23 Ekim 1918, Numro:197, s.1.

¹⁰ Renouvin, *age*, s.486-487.

¹¹ Jelavich, *age*, s.151.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Bütün bunlar olurken İmparator Karl, 24 Ekim 1918 tarihinde Heinrich Lammasch başkanlığında bir hükümetin kurulmasını sağlamış ve bu hükümet yeni bir temel üzerinde partilerle görüşmek üzere yola çıkmıştır. Yeni hükümetin politikasına göre ulusal devletler serbestçe kurulacak ve ortaklaşa bir yürütme organı aracılığıyla birbirlerine bağlı olacaklardı. Bu bir federasyon hatta bir konfederasyon teklifi idi. Ancak Avusturya'da yeni bir hükümetin kurulduğu 24 Ekim günü Macaristan'daki Wekerle Kabinesi istifa etmiştir. İmparator Karl burada yeni bir hükümet kurmaya çalışırken, parlamentoda Fransa'nın dostu olduğunu söyleyen Michael Karolyi bir Macar Ulusal Konseyi kurmuştur. Çifte krallığın sona erdiğini ve bağımsız Macaristan'ın doğduğunu ilan ederek Almanya ile olan ittifaklarının bittiğini duyurmuştur.¹² Ardından 28 Ekim 1918 tarihinde Prag'taki Ulusal Konsey, yönetimi ele alarak Çekoslovakya Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Bir gün sonra da Zagreb'teki Sloven Ulusal Konseyi Hırvatlar ve Sırp'larla bir devlet kurduklarını açıklamıştır.¹³ 30 Ekim 1918 tarihinde ise sadece Avusturya Almanlarının kaldığı Ulusal Meclis, rejimin cumhuriyet mi yoksa krallık mı olduğunu belirtmeden Avusturya Devleti'nin kurulduğunu onaylamıştır.¹⁴ Geçici Ulusal Meclis'te aynı gün Sosyal Demokrat Parti'nin önderliğinde geçici bir hükümet kurulmuş ve Karl Renner şansölye olarak seçilmiştir.¹⁵

İtalyanların 1918 yılı Ekim ayı sonlarında taarruza geçmeleri üzerine, Avusturya cephesi Vittorio- Veneto'da yarılmış ve Avusturya 3 Kasım 1918 tarihinde İtalyanlarla Padua yakınlarında Villa Gusti'de mütareke imzalamıştır.¹⁶ Sade bir vatandaş olarak Avusturya'da kalmasına izin verilmeyen İmparator Karl ise 11 Kasım 1918 günü Avusturya'yı terk ederek Macaristan'a gitmiştir.¹⁷ Macaristan'ın da cumhuriyeti ilan etmeye hazırlandığını gören I. Karl, 18 Kasım 1918'de bundan sonra devlet işlerinden elini çektiğini ifade etmiştir.¹⁸ İmparator Karl ayrıldıktan bir gün sonra geçici Avusturya Parlamentosu ise cumhuriyet ilan edip Almanya'ya bağlanmaya karar vermiştir.¹⁹

Fakat bu bağlanma kararını alıp Almanlarla görüşmeye başlayan Avusturya Parlamentosu, Almanlara herhangi bir birleşmede Avusturya'nın benzersiz ve kendine has karakterine saygı gösterilmesinin şart olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Birleşme konusuna Almanlar da oldukça temkinli yaklaşmışlardır. Çünkü henüz daha Almanya ile nihai barış antlaşması imzalanmamıştı ve bu girişim İtilaf Devletleri'nin tepkisini çekebilirdi. Yine Almanya Dışişleri Bakanı Brockdorff-Rantzau'nun Avusturya Dışişleri Bakanı Bauer'e de dediği gibi; eğer bu birleşme İtilaf Devletleri'nde Almanya'nın toprak kazanımı şeklinde bir algı meydana getirirse, başta Fransa olmak üzere bu devletler Almanya'nın doğu ve batı sınırından daha çok toprak koparmak için daha fazla hevesli olacaklardı.²⁰ Aslında Avusturya Parlamentosu'nun aldığı birleşme kararı İtilaf Devletleri'nin bu konudaki tavırları olumsuz olduğu için hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Müttefik Devletler Versailles Antlaşması'nın sekseninci maddesine ve Saint Germain en Laye Antlaşması'nın seksen sekizinci maddelerine koydukları hükümlerle bu iki devletin birleşmesini, Milletler Cemiyeti'nin iznine tabi bir hale getirmişlerdir. Milletler Cemiyeti de İngiltere ve Fransa'nın kontrolünde olduğu için bu birleşme hiçbir zaman gerçekleşmemiştir.²¹

¹² Renouvin, *age*, s.487.

¹³ Armaoğlu, *age*, s.143; Renouvin, *age*, s.487- 488.

¹⁴ Armaoğlu, *age*, s.143; Renouvin, *age*, s.488.

¹⁵ Jelavich, *age*, s.151.

¹⁶ *Vakit*, 5 Kasım 1918, Numro:372, s.2.

¹⁷ *Vakit*, 17 Kasım 1918, Numro:384, s.1; *Zaman*, 17 Kasım 1918, Numro:232, s.1.

¹⁸ Renouvin, *age*, s.489; Armaoğlu, *age*, s.143.

¹⁹ Jelavich, *age*, s.154; Renouvin, *age*, s.489; *Zaman*, 17 Kasım 1918, Numro:232, s.1.

²⁰ Margaret Macmillan, *Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünya'yı Değiştiren Altı Ayn Hikâyesi*, (çev: Belkıs Dişbudak), Ankara, 2004, s. 248-249.

²¹ Macmillan, *age*, s.249; *Condition of Peace With Austria Treaty of Peace Between The Principal Allied And Associated Powers And Austria*, Washington, 1919, s.46-47; *Treaty Of Peace With Germany*, Newyork, September 1919, s.59.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Versailles ve Saint Germain en Laye Antlaşmaları ile Almanya ve Avusturya'nın birleşmesinin önünü kapayan İtilaf Devletleri, Saint Germain en Laye Antlaşmasıyla Avusturya'ya bir de tamirat borcu yüklemişlerdir. Siyasi olarak Almanya ile birleşmesinin önü kapanan Avusturya, yaşadığı ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için İtalya'ya para ve gümrük birliği teklif etmiş, bu başta Fransa olmak üzere diğer büyük devletleri telaşlandırmıştır. Bu gibi durumları engellemek için 1922 yılı Ekim ayında İngiltere, Fransa, İtalya ve Çekoslovakya, Avusturya ile Cenevre Protokolünü imzalamışlar ve Avusturya bu protokolle herhangi bir devletle bağımsızlığını tehlikeye düşürecek bir şekilde ekonomik veya mali anlaşma yapmamayı garanti etmiştir. Milletler Cemiyeti ancak bundan sonra Avusturya'nın tamirat borcundan vazgeçmiş ve bu devlet için bir yardım programı kabul etmiştir.²²

Avusturya'da Ulusal Kurucu Meclis için 19 Şubat 1919 tarihinde seçimler yapılmıştır. Mart ayında, seçimlerden birinci parti olarak çıkan Sosyal Demokrat Parti ile ikinci parti olan Hristiyan Demokratlar Karl Renner önderliğinde bir koalisyon kurmuşlardır.²³ 12 Mart'ta Ulusal Meclis Alman Avusturyası'nı Almanya Cumhuriyeti'nin parçası ilan etmiştir. Karl Renner tarafından artarda kurulan koalisyon hükümetlerinin üçüncüsü, 10 Haziran 1920 tarihinde dağılmış ve Renner'in yeniden bir koalisyon hükümeti kurma teklifi Otto Bauer ve Hristiyan Demokratların yıldızı yeni parlayan lideri Ignaz Seipel tarafından geri çevrilmiştir. Yeni hükümet, Hristiyan Demokratların liderliğinde Sosyal Demokrat Parti ve Alman milliyetçisi partilerin katılımıyla kurulmuş ve Hristiyan Demokrat Michael Mayr yeni şansölye olmuştur.²⁴ Ülkede cumhuriyetin ilanından sonraki ilk düzenli seçimler 17 Ekim 1920 tarihinde yapılmıştır. Bu seçimlerde en yüksek oyu alan Hristiyan Demokrat Parti, milliyetçi Alman partilerinin bir araya gelip oluşturdukları Büyük Alman Halk Partisi'nin dışarıdan desteği ile hükümeti kurmuş ve Mayr tekrar şansölye seçilmiştir. Hükümette bazı teknokratlar da görev almıştır. Aynı gün bağımsız aday Michael Hainisch Avusturya Cumhurbaşkanı seçilmiştir.²⁵

Yeni hükümet kısa zaman içerisinde birçok büyük siyasal, ekonomik ve finansal sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Bu hükümet de fazla uzun ömürlü olamamış ve Şansölye Mayr 21 Haziran 1921 tarihinde istifa etmiştir. Bundan sonra yeni şansölye bir süredir devam eden ayaklanma ve gösterileri bastırmasıyla büyük bir şöhret kazanan Viyana Emniyet Müdürü Johann Schober olmuştur. Schober Hristiyan Demokratların ve Büyük Alman Halk Partisi'nin dışarıdan desteği ile teknokratlardan oluşan bir kabine kurmuştur. Fakat bu hükümet de hemen hemen aynı problemlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Sürekli ve ciddi bir şekilde yükselen enflasyon, kötüye giden genel ekonomik göstergeler ve dış sorunlar bu hükümetin sonunu getirmiştir.²⁶ Schober Hükümeti 27 Ocak 1922 tarihinde istifasını vermiş olmasına rağmen yeni hükümeti yine Schober kurmuştur.²⁷ İç ve dış sorunlarla mücadelede ikinci döneminde de başarılı olamayan Schober yaklaşık dört ay sonra görevi bırakmıştır. Bundan sonraki hükümeti, Hristiyan Demokrat Parti'nin en etkili ismi olan Ignaz Seipel 31 Mayıs 1922 tarihinde kurmuştur.²⁸ İşte Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Avusturya Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler, Seipel'in şansölye olduğu dönemde başlamıştır.

Avusturya'daki siyasi istikrarsızlık ülkeyi ekonomik ve sosyal açıdan daha da kötü bir duruma sürüklemiş ve partiler arasındaki rekabete bir süre sonra şiddet karışmıştır. Avusturya'nın iki temel siyasi partisinden birisi olan ve Viyana'nın Yahudi, özel girişimci, kapitalist ve bürokrat kesimine dayanan Sosyal Demokrat Partisi ile daha çok köylü nüfusuna dayanan koyu Katolik ve

²² Armaoğlu, *age*, s.178.

²³ Jelavich, *age*, s.154.

²⁴ Jelavich, *age*, s.166.

²⁵ Jelavich, *age*, s.169.

²⁶ Jelavich, *age*, s.169.

²⁷ *Tevhid-i Efkâr*, 29 Ocak 1922, Numro:3358-230, s.2; *Vakit*, 29 Ocak 1922, Numro:1485, s.4.

²⁸ *Tevhid-i Efkâr*, 3 Haziran 1922, Numro:3381-353, s.2; *Vakit*, 3 Haziran 1922, Numro:1608, s.4; Jelavich, *age*, s.170.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Yahudi karşıtı Hristiyan Demokrat Partisi bu dönemde kıyasıyla mücadele etmişlerdir. Hristiyan Demokrat Parti'nin Heimwehr isimli milis teşkilatıyla, Sosyal Demokrat Parti'nin daha sonra kurulan Schutzbund isimli milis teşkilatı arasındaki çatışmalar Avusturya'yı uzun süre meşgul etmiştir.²⁹

I. Dünya Savaşı'nın bitişiyle birlikte Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki ilişkiler İtilaf Devletleri tarafından getirilen yasaklar yüzünden kopmuş ve iki devlet ancak Türkiye'de cumhuriyet ilan edildikten sonra tekrar siyasi münasebet kurmuşlardır. İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti ile imzaladığı 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin on dokuzuncu maddesindeki; "Alman, Avusturya bahri, berri ve sivil memurin ve tebaasının bir ay zarfında ve uzak mahallerde bulunanların bir aydan sonra mümkün olan en kısa zamanda Memalik-i Osmaniye'yi terk etmeleri" ve yirmi üçüncü maddesindeki; "Hükümet-i Osmaniye, Merkezi Hükümetlerle bilcümle münâsebatı kat edecektir." hükümleri ilişkilerin kesilmesine neden olmuştur.³⁰ Mondros Mütarekesi'nden sonra, hem iki devletin bütün ilişkileri kesilmiş hem de Avusturya uyruklular Osmanlı topraklarını terk etmeye başlamışlardır.³¹

İtilaf Devletleri Avusturya ile 10 Eylül 1919 tarihinde imzaladıkları nihai antlaşma olan Saint Germain en Laye Antlaşması'nın iki yüz kırk ikinci maddesine de; "Avusturya, kendisinin veya eski Avusturya Macaristan Monarşisi'nin Almanya, Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti ile 1 Ağustos 1914 tarihinden itibaren yaptığı tüm antlaşmaların, sözleşmelerin ve mukavelelerin bu antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle geçersiz olduğunu kabul eder"³² hükmünü koyarak ilişkilerin koparılması yönünde bir başka adım daha atmışlardır. Saint Germain en Laye Antlaşması'nın daha çok iktisadi hükümler içeren iki yüz dokuz, iki yüz on, iki yüz on bir, iki yüz on üç ve iki yüz kırk üçüncü maddeleri de Avusturya'nın müttefikleri ile olan ilişkilerini koparmaya yöneliktir.³³ Yine İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti ile yaptıkları 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması'nda da iki devlet arasındaki ilişkileri kısıtlayıcı maddeler vardır. Osmanlı Devleti, antlaşmanın yüz otuz üçüncü maddesinde; Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan'ın İtilaf Devletleriyle yaptıkları bütün barış antlaşmalarını ve ek mukaveleleri onayladığını³⁴, iki yüz yetmiş beşinci maddesinde de; 1 Ağustos 1914'den bu antlaşmanın yürürlüğe girmesine kadar geçen zaman içinde İttifak Devletleriyle yaptığı tüm sözleşme ve antlaşmaların geçersiz olduğunu kabul etmiştir.³⁵

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Avusturya Cumhuriyeti Arasında Müzakerelerin Başlaması

1918 - 1923 yılları arasında, yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı iki devlet arasında herhangi bir siyasi ilişki kurulamamıştır. Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Ankara Hükümeti uluslararası ilişkilerini geliştirmek için harekete geçmiş, bu çabalar cumhuriyetin ilanıyla birlikte daha da hızlanmıştır. İki ülke arasında diplomatik temasın başlaması noktasında ilk adımı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti atmıştır. İktisat Vekâleti Ticaret Müdüriyeti-

²⁹ Armaoğlu, *age*, s.179.

³⁰ **Takvim-i Vakayi**, 3 Kasım 1918, Numro:3384, s.2.

³¹ Bu konu ile ilgili olarak bkz. Tülay Alim Baran, "Mondros Mütarekesi Gereğince Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılan Alman ve Avusturya Vatandaşlarının Durumu", **Bellekten**, LXVIII, Ankara, Nisan 2003, s.139-151; Mehmet Okur, "Mondros Mütarekesi Sonrasında Osmanlı Devleti'nde Bulunan Alman ve Avusturya Vatandaşlarının Ülkelerine Gönderilmesi Meselesi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XX, Ankara, Kasım 2004, Sayı: 60, s.705-726.

³² **Condition of Peace with Austria Treaty of Peace Between The Principal Allied And Associated Powers And Austria**, s.130.

³³ **Condition of Peace with Austria Treaty of Peace Between The Principal Allied And Associated Powers And Austria**, s.115-130.

³⁴ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, I, (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)**, Ankara, 1938, s.569.

³⁵ Erim, *age*, s.625.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Umumiyesi 31 Ağustos 1923 tarihinde İktisat Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey imzasıyla İcra Vekilleri Riyaseti'ne bir yazı göndermiş ve Türkiye'nin ticari ilişkilerinin eskiden beri yoğun olduğu ve özellikle ihracatı açısından büyük önem taşıyan, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Hollanda, Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya ve Çekoslovakya gibi ülkelerde konsolosluklar açılmasını önermiştir. Yazıda; bu ülkelerin genel ticari durumlarını, Türkiye ile olan mevcut ticaretlerini ve ticari yönden Türkiye'ye olan alâkalarını tetkik etmek, gerek hükümete gerekse de tüccarlara rehber olmak, ticari ve iktisadi raporlar hazırlamak üzere bahsedilen ülkelerin ticaret merkezleri, liman ve şehirlerinde konsolosluk teşkilatlarının bir an önce kurulması gerektiği yazılmıştır.³⁶ İcra Vekilleri Heyeti Reisi Ali Fethi (Okyar) bu teklife olumlu yaklaşmış ve bu konuda çalışmalar başlamıştır.³⁷

Bu günlerde, yukarıdaki teşebbüsten ayrı olarak Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin kurulması gündeme gelmiştir. Hariciye Vekâleti tarafından İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti'ne gönderilen 29 Ağustos 1923 tarihli yazıda; iki ülke arasındaki siyasi münasebetleri başlatmak üzere bir Avusturya temsilcisinin İstanbul'a geleceğinin, Hollanda Sefareti tarafından Hariciye Vekâleti'nin İstanbul Temsilciliği'ne bildirildiği yazılmıştır.³⁸ Avusturya'nın Sofya Sefiri Auguste Karl, bu günlerde Bulgaristan'daki Türk çıkarlarını koruyan Sofya'daki İspanya Elçiliği'nin refakatinde bulunmak üzere başkonsolosluk sıfatıyla Mayıs 1923'te Sofya'ya atanan Enver Bey ile temasa geçmiş ve Hariciye Vekâleti'nin İstanbul Temsilcisi Adnan (Adivar) Bey'e de bir mektup yazmıştır. Mektubunda; iki devlet arasında yapılacak antlaşmanın karşılıklı nota teatisi³⁹ şeklinde yapılabileceğini ve kendilerinin bu maksatla oldukça kısa ve öz bir metin ortaya koyacaklarını yazan Auguste Karl, bir ticaret antlaşması için de ileride müzakerelere başlanabileceğini belirtmiştir.⁴⁰

Adnan Bey ve Enver Bey bu teşebbüslerden sonra Hariciye Vekâleti'ne bir yazı göndererek Avusturya'nın Sofya Sefiri Auguste Karl'ın iki devlet arasında siyasi, ticari ve diplomatik ilişkileri başlatmak ve en çok müsaadeye mazhar devlet esası üzerine bir antlaşma yapmak üzere yetkili olarak yakında İstanbul'a geleceğini bildirmişlerdir. Bu teşebbüsü oldukça olumlu bulan Hariciye Vekâleti de Avusturya ile diplomatik ilişkileri başlatmak üzere hemen harekete geçmiştir. Hariciye Vekâleti, İcra Vekilleri Riyaseti'ne 11 Ekim 1923 tarihinde bir yazı göndererek Avusturya ile Lehistan'la yapılan dostluk antlaşmasına⁴¹ benzer bir antlaşmanın yapılmasının uygun olacağını ifade etmiştir. Vekâlet, yapılacak antlaşmada iki ülke vatandaşlarını ilgilendirecek hususlar için Lozan Barış Antlaşması'nın hükümleri üzerinden hareket edilmesinin, ticari içerikli maddelerin ise Maliye ve İktisat Vekâletlerince tespit edilecek esaslara göre hazırlanmasının uygun olacağını belirtmiştir. Yazıda ayrıca; başlanacak olan müzakerelerde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni, Hariciye Vekâleti'nin İstanbul Temsilcisi Adnan Bey'in temsil etmesi, murahhas ve hukuk müşaviri olarak Münir Bey'in, yine Maliye ve İktisat Vekâletlerince tayin olunacak diğer bir ismin de müşavir olarak görev yapması teklif edilmiştir. Aynı gün toplanan İcra Vekilleri Heyeti, Hariciye Vekâleti'nin tezkeresini kabul etmiş ve iki ülke arasında I. Dünya Savaşı'ndan sonra kopan ilişkiler yeniden başlamıştır.⁴²

³⁶ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, 30..10.0. / 129.930..2., Belge No:2.

³⁷ **BCA**, 30..10.0.0/ 129.930..2., Belge No:1.

³⁸ **BCA**, 30..10.0.0/ 233.574..1., Belge No:1.

³⁹ Bir ya da birkaç ülkenin, bir başka ülkenin yetkililerine yönelik önemli bir bildiriye, diplomatik temsilciler aracılığı ile karşı tarafa ilettiği imzalı diplomatik belge. (**Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, (Hazırlayan: Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu), (Derleyen: Faruk Sönmezoğlu), İstanbul, 2010, s.509.)

⁴⁰ **BCA**, 30..18.1.1/7.37..5., Belge No:1.

⁴¹ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)**, I, Ankara, 2000, s.254; A. Gündüz Ökçün, Ahmet R. Ökçün, **Türk Antlaşmaları Rehberi (1920-1973)**, Ankara, 1974, s.15.

⁴² **BCA**, 30..18.1.1/7.37..5., Belge No:1.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Avusturya Cumhuriyeti arasında dostluk antlaşması, ikamet ve konsolosluk mukaveleleri imzalanması için başlaması kararlaştırılan görüşmelere, 27 Ekim 1923 Cumartesi günü öğleden sonra saat iki buçukta Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Hariciye Vekâleti'nin İstanbul Temsilcisi Adnan Bey'in (Adivar) başkanlığında başlanmıştır. Görüşmelere, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adına İstanbul Mebusu ve Hariciye Vekâleti'nin İstanbul temsilcisi Adnan Bey (Adivar), müşavir olarak da Münir ve İbrahim Beyler, Avusturya Hükümeti adına da Avusturya'nın Sofya Sefiri Auguste Karl katılmıştır.⁴³

Görüşmelerin başlangıcında Adnan Bey Münir Bey tarafından Fransızca'ya çevrilen şu konuşmayı yapmıştır: “Son seneler zarfında vukua gelen azîm ve cihânsümûl hadisat-ı siyasiye neticesinde teşekkül eden Türkiye Devleti, düvel-i saire ile münasebat-ı dostanede bulunmak arzusundadır. Bu maksatla Avrupa, Asya ve Amerika devletlerinden bir kısmıyla muâhedât-ı muntazama akd edilmiştir. Avusturya Cumhuriyeti ile de aynı vechile münasebat-ı muntazama tesisine hâhişkârdır. Buna binaen Büyük Millet Meclisi Hükümeti Avusturya Cumhuriyeti tarafından aynı gayeye istihdâfen izhar eyleyen arzuyu hüsn-i kabule müsâraat etmiştir ki bu suretle iki hükümetin salâhiyyet-i kâmileyi haiz murahasaları arasında başlayacak olan mükâlemâtın bugün suret-i resmîyede İstanbul'da güşadı ile mübâhî bulunmaktayız. Hukuk-ı düvel kavâid-i umumiyesine ve muamele-i müteakabile esasına müstenid olarak akd edilecek mukavelat sayesinde iki memleket arasında münasebat-ı muntazama-i diplomasiye tesis edeceği gibi tarafeyn tebasının yekdiğeri memalikinde suret-i ikametlerine müteallik mukavelat-ı hukukiye ve her iki memleket mahsulâtının mübadelesi hususunda akd edilecek mukavelat-ı iktisadiye ve hatta münasebat-ı ticariye-i hukukiye ve sînâiyeyi mazhar-ı inkişaf edeceği şüphesizdir. İbtidar ettiğimiz mükâlemâtın her iki memleketin menafi-i müşterekelerini temine salih mukavelat-ı mesude akdiyle neticelenir olmasını temenni ederim.”⁴⁴

Avusturya Cumhuriyeti temsilcisi ve Avusturya'nın Sofya Büyükelçisi Auguste Karl ise Fransızca olarak şu konuşmayı yapmıştır: “Evvel emirde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin murahasası sıfatıyla size teşekkür eder ve temenniyatınıza iştirak ederim. Eminim ki müzakeratımız esnasında büyük müşkilât zuhur etmeyecek ve her iki taraf mucib-i memnuniyet bir gayeye vasıl olacaktır. Hukuk-ı düvel ve muamele-i mütakabile esasından bahs buyuruyorsunuz. Biz de aynı fikirde bulunuyoruz. Hükümetin fikri de budur. Bu fırsattan bilistifâde sizi temin ederim ki bizim ile münasebatınız manen münkatı olmuş değildir. Lozan'da mukaddes prensiplerinizi müdafaa için cereyan eden mücadelatınızı büyük bir dikkatle takip ettik. Samimi hissiyatımızı muhterem Reis-i Hükümet Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne, Ankara Hükümeti'ne ve Hariciye Vekâleti Celilesine nakl ve iblağ buyurmanızı çok rica ederim.”⁴⁵

İki saat süren ilk toplantı dostluk mukavelesi görüşmeleri üzerinde cereyan etmiş ve taraflar 30 Ekim'de görüşmelere devam etmek için toplantıyı sonlandırmışlardır.⁴⁶

30 Ekim 1923 günü tekrar başlaması planlanan görüşmeler, Türkiye'deki hükümet bunalımı yüzünden ilerleyememiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci dönemi 11 Ağustos 1923 günü başlamış, 13 Ağustos tarihinde de meclis başkanlığına tekrar Mustafa Kemal Paşa, ikinci başkanlığa ise Ali Fuat Paşa seçilmiştir. Aynı gün, Lozan Konferansı boyunca Hariciye Vekili ve Baş Delege olan İsmet Paşa ile sürekli çekişen Rauf Bey, İcra Vekilleri Heyeti Reisliğinden istifa etmiş ve bu göreve 14 Ağustos'ta Ali Fethi (Okyar) Bey seçilmiştir. 9 Eylül 1923 tarihinde de Halk Fırkası kurulmuştur.⁴⁷ On hafta kadar devam eden Ali Fethi Bey Hükümeti

⁴³ **Vakit**, 28 Teşrin-i Evvel 1923, Numro:2095, s.2.

⁴⁴ **Vakit**, 28 Teşrin-i Evvel 1923, Numro:2095, s.2.

⁴⁵ **Vakit**, 28 Teşrin-i Evvel 1923, Numro:2095, s.2.

⁴⁶ **Vakit**, 28 Teşrin-i Evvel 1923, Numro:2095, s.2.

⁴⁷ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, İstanbul, 1999, s.49.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

bazı politikalarda meclis ve Halk Fırkası grubuyla ayrı düşmüştür. Hükümetin şevket yüzünden Batı Anadolu'nun bazı bölgelerinde sıkıyönetim ilan etme teşebbüsünün Dahiliye Komisyonu tarafından anayasaya aykırı bulunması; İcra Vekiller Heyeti Reisliği ile Dahiliye Vekilliği görevlerini birlikte yürüten Ali Fethi Bey'in, asayişle ilgili meselelere fazla vakit ayıramadığı ve bu konuda başarısız olduğu yönündeki eleştiriler; meclisin Hariciye Vekili İsmet Paşa'ya karşı olan mesafeli tutumu, bahsedilen görüş ayrılıklarından bazılarıdır. Fethi Bey bir süre sonra, Dahiliye Vekilliği görevinden ayrılarak bu göreve Meclis Başkanı Mustafa Kemal'in de onayı ile Ferit (Tek) Bey'i, yine bu günlerde ordudaki görevine geri dönmek için Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanlığı'ndan ayrılan Ali Fuat Paşa'nın yerine de Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey'i aday göstermiştir. Fakat meclis, ikinci başkan olarak Rauf Bey'i, Dahiliye Vekili olarak da Sabit Bey'i seçmiştir. Mustafa Kemal Paşa yeni seçilen bu isimlerden memnun olmamıştır.⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa'ya göre; meclis Rauf Bey'i bu göreve getirmekle Lozan Antlaşması'nı imzalayan ve hükümette Hariciye Vekilliği görevini yapan İsmet Paşa'ya bir tavır göstermiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, vekillerin mecliste teker teker seçilme yöntemini değiştirmek daha da önemlisi cumhuriyeti ilan etmek için Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa dışındaki tüm vekillerin istifasını sağlamıştır. Meclis'te yapılan yeni hükümet kurma girişimleri de bir sonuç vermeyince, Mustafa Kemal Paşa'nın 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yaptığı bazı değişikliklerin 29 Ekim 1923 tarihinde Mecliste onaylanmasıyla cumhuriyet ilan edilmiş ve kabine sistemine geçilmiştir. Mustafa Kemal Paşa Reis-i Cumhuriyet, İsmet Paşa ise hem Başvekil hem de Hariciye Vekili olmuştur.⁴⁹

Böylece Ali Fethi Bey'in İcra Vekilleri Heyeti Reisi, İsmet Paşa'nın Hariciye Vekili olduğu dönemde başlayan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Avusturya Cumhuriyeti arasındaki müzakereler, İsmet Paşa'nın Başvekil ve Hariciye Vekili olması ve cumhuriyetin ilanı, Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya Cumhuriyeti müzakereleri şeklinde devam etmiştir.

İşte bu hükümet bunalımından dolayıdır ki Adnan Bey'in 29 Ekim 1923 tarihi itibarıyla Ankara'dan istediği talimatlar gönderilememiştir. Bunun üzerine Avusturya murahhası Auguste Karl durumdan haberdar edilmiş ve Ankara'dan bir talimat gelene kadar görüşmelerin genel esaslar üzerinden görüş alışverişi şeklinde cereyan etmesine karar verilmiştir.⁵⁰ Türkiye'deki hükümet bunalımı aşıldıktan sonra görüşmelere devam edilmiş, 3 Kasım 1923 tarihindeki toplantıda; asıl mukavelelerin müzakere edilip neticelendirilmesi için, Hukuk Müşaviri Münir Bey hukuk, Mali Müşavir İbrahim Bey mali ve Müşavir Cemal Bey ise iktisadi birer mukavele hazırlamışlardır. Aynı meseleler hakkında birer mukavele de Avusturya tarafından hazırlanmaya başlanmıştır.⁵¹ Bundan sonraki günlerde müzakereler daha da ilerlemiş ve ilk önce Dostluk Antlaşması, Türkiye'nin Lehistan ile 23 Temmuz 1923 tarihinde imzaladığı Dostluk Antlaşması⁵² esas alınarak tamamlanmıştır.⁵³ Daha sonra Ticaret Mukavelesinin hazırlanmasına geçilmiş, Adnan Bey gerek Ticaret ve gerekse de İkamet Mukaveleleri için Ankara'dan talimat istemiştir.⁵⁴ Dostluk Antlaşması'nın hazırlanmasından sonra yapılan müzakerelerin ardından, İkamet Mukavelesinin hazırlanması da tamamlanmıştır. Bu mukavele de Türkiye'nin Lehistan ile 23 Temmuz 1923 tarihinde imzaladığı İkamet Mukavelesinin⁵⁵ maddeleri esas alınarak bitirilmiş, daha sonra Ticaret

⁴⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938**, III, İstanbul, 1999, s.141-142; Tunçay, *age*, s.51-52.

⁴⁹ Ahmet Yeşil, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Ankara, 2002, s.118-124; Tunçay, *age*, s.52.

⁵⁰ **Vakit**, 30 Teşrin-i Evvel 1923, Numro:2097, s.1.

⁵¹ **Tasvir-i Efkâr**, 4 Kasım 1923, Numro:3876-848, s.1.

⁵² Soysal, *age*, s.254; Ökçün, Ökçün, *age*, s.15.

⁵³ **Tasvir-i Efkâr**, 6 Kasım 1923, Numro:3878-850, s.2.

⁵⁴ **Tasvir-i Efkâr**, 6 Kasım 1923, Numro:3878-850, s.2.

⁵⁵ Ökçün, Ökçün, *age*, s.78.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Mukavelesinin görüşmelerine geçilmiştir.⁵⁶ Tamamlanan Dostluk Antlaşması ve İkamet Mukavelesi Ankara'ya gönderilmiş ve Hariciye Vekâleti bu taslakları kabul etmiştir. Hazırlanacak Ticaret Mukavelesi için ise Maliye ve İktisat Vekâletleri müşavirlerine gerekli talimatlar verilmiştir.⁵⁷

Aslında imzalanacak olan Ticaret Mukavelesi Avusturya Cumhuriyeti için hem Dostluk Antlaşması hem de İkamet Mukavelesinden daha önemliydi. Çünkü I. Dünya Savaşı'ndan parçalanarak çıkan Avusturya, ekonomik olarak da çökmüştü ve ihracat bu devlet için oldukça hayati bir çıkış noktası haline gelmişti.

Avusturya murahhası Auguste Karl bu günlerde basına verdiği bir demeçte; Avusturya'nın ekonomik durumunu ortaya koymuş ve iki ülke arasındaki ticari faaliyetleri değerlendirmiştir. Türkiye'nin çok emin bir istikbale doğru gitmeye aday bir ülke olduğunu ifade eden Auguste Karl, I. Dünya Savaşı'ndan önce Türkiye piyasaları ile çok sıkı ilişkileri olan Avusturya'nın, savaştan sonra eski ilişkileri tekrar kurmak için bir Ticaret Mukavelesi'ni yapmayı düşünen ilk hükümetlerden birisi olduğunu söylemiştir. Avusturya'nın savaştan sonraki dönemde birçok değişimler geçirdiğini, buna rağmen Türkiye ile olan ilişkilerini eski seviyesine çıkarmayı ümit ettiğini belirtmiştir. Avusturya'nın sanayisinin savaştan sonra gerilemediğini hatta ilerlediğini iddia eden Auguste Karl, savaştan sonra birçok kimsenin sanayi ile meşgul olmaya başladığını, çünkü Avusturya'nın sanayisini koruyup geliştirmek ve dışarıdan ithal edilen gıda maddelerinin parasını ödemek için ihracatını artırmak zorunda olduğunu ifade etmiştir. Avusturya Macaristan İmparatorluğu parçalandığı için ülkedeki sanayi tesislerinin de parçalandığını anlatan Auguste Karl, bunu bir örnekle açıklamıştır. İmparatorluk parçalandıktan sonra iplik fabrikalarının Avusturya arazisinde, dokuma fabrikalarının Çekoslovakya'da kaldığını söyleyen Avusturya murahhası, kendi sınırları dışında kalan dokuma fabrikalarının yerine ülke içinde hızla dokuma fabrikaları kurduklarını ifade etmiş ve şu an için beş ila altı fabrikaya ulaştıklarını anlatmıştır. I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte harp sanayilerini farklı alanlarda üretim yapan fabrikalara dönüştürdüklerini söyleyen Auguste Karl, sanayilerinin hızla ilerlediğini tekrarlamış buna rağmen şeker ve cam sanayilerinin savaş öncesine göre zayıfladığından bahsetmiştir. Avusturya'nın sadece sanayi faaliyetleri ile yetinemediğini söyleyen Avusturya murahhası, ülkesinin Avrupa'nın göbeğinde ve Tuna Nehri ile Adriyatik Denizi yolunun ortasında bulunması sebebiyle transit ticaretteki yerinin de gün geçtikçe arttığını söylemiş, Viyana'nın eski ehemmiyetine kavuşmaya ve civar hükümetlerin transit merkezi haline gelmeye başladığını ifade etmiştir.

Auguste Karl ülkesinde dökme, çelik, beyaz demir ve her çeşit makine sanayinin hızla geliştiğini, özellikle Türkiye için önemli olan değirmen, ziraat aletleri, maden sanayisinde kullanılan makineler, kiremit, çelik aletleri, atölye tesisatı, aydınlatma ve ısıtma alet ve edevatları üreten fabrikaların var olduğunu söylemiştir. Yine cam sanayi, araba, otomobil, kano bisiklet, lüks arabası, vagon, lokomotif sanayisinin de geliştiğini ifade etmiştir. Avusturya'da vagon ve lokomotif üreten büyük fabrikaların sadece Avusturya'nın ihtiyacını karşılamakla kalmayıp, Yugoslavya, Romanya, İtalya'ya da ihracat yaptığını anlatmıştır. Yine ülkesinde elektrik sanayi, motor, telgraf ve telefon aletleri üreten fabrikaların da gelişmeye başladığını belirtmiştir. Avusturya'nın genel olarak sanayi eşyası üretiminde önemli bir merkez olduğundan bahseden Auguste Karl, her sene Mart ve Eylül aylarında Viyana'da açılan sanayi sergisinden de bahsetmiş ve son sergideki ürün çeşitliliğini hatırlatmıştır. Avusturya sanayisinin pamuk, yün ve ipek ipliği, dokuma ürünlerini ihraç edebileceğini, basma ve kaput bezlerinin savaştan önceki kadar kaliteli olduğunu söylemiştir. Ketan sanayi ve çuval imalatının gelişmeye başladığını anlatan Auguste Karl elbise, çamaşır ve tuhafiyeye eşyası, eldiven, lüks eşyası, kundura sanayi, kösele, deri ve maroken

⁵⁶ **Tasvir-i Efkâr**, 11 Kasım 1923, Numro:3883-855, s.3.

⁵⁷ **Tasvir-i Efkâr**, 17 Kasım 1923, Numro:3889-861, s.2.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

sanayi, seyahat levazımatı, şerit ve kurdela, atlas, lüks ve fantazi eşyası, mücevherat ve bronz sanayi, Viyana'da üretilen meşhur güzel sanatlar eşyalarının da Avusturya'nın önemli üretim kalemleri olduğunu belirtmiştir. Bundan başka ülkesinin kâğıtçılık ve kâğıt sanayi, sabunculuk, mumculuk, itriyat ve tuvalet eşyaları, tarakçılık, spor malzemeleri, oyun eşyası, piyano ve değişik müzik aletleri sanayi, altın ve gümüş sanayi, saat ve şemsiye, Eskişehir taşından yapılan ağızlık üretiminde bir hayli ilerlediğini anlatmıştır. Auguste Karl son olarak; Avusturya'da lastik, kauçuk, mobilya, kamıştan yapılan eşya, fizik aletleri ve edavatı, kimya ve tıp, özellikle vernik sanayisinin de önemli bir yerde olduğunu ifade etmiştir.

Auguste Karl Avusturya'nın da Türkiye'den incir, üzüm, yalamuk, meyan kökü ve az miktarda afyon, halı, Eskişehir Lületaşı, yün, tiftik, deri, ipek ve ipekli kumaşlar, fındık, zeytinyağı, susam ve pamuk alabileceğini ve Türkiye'nin Avusturya Tekel'ine tütün satabileceğini söylemiştir. Avusturya'nın Avrupaca tanınmış büyük ve önemli mali müesseselere sahip olduğunu ve bu müesseselerin Türkiye ticaretine de yardım edebileceğini belirten Avusturya murahhası, Türkiye'nin sanayi ve ticarete sürekli geliştiğini hatırlatmıştır. Türkiye'de iktisadi refahın artması ile dış ticaretin de artacağını savunan Auguste Karl, Türkiye'nin gayet zengin bir ülke olduğunu, münbit toprakları ve kıymetli madenleri ve müsait şartlarının bulunduğunu ifade edip, özellikle ziraatın geliştirilmesi ve zirai ürünlerin pazarlanması meselesinde iki ülkenin birlikte sistematik olarak çalışması gerektiğini söylemiştir.⁵⁸

17 Kasım 1923 günü yapılan görüşmelere Adnan Bey başkanlık etmiş ve müşavirler Münir, İbrahim ve Cemal Beyler de görüşmelere katılmıştır. Bu toplantıda taraflar, imzalanacak Ticaret Mukavelesi için anlaşmış, bir nüsha Ankara'ya gönderilirken, Avusturya Cumhuriyeti temsilcisi Auguste Karl bu konuda hükümetinin görüşlerini almak ve talimatlarını beklemek için görev yeri Sofya'ya gitmiştir.⁵⁹

Fakat Ticaret Mukavelesi'nin bazı maddeleri Avusturya Cumhuriyeti tarafından kabul edilmemiş ve bu yüzden antlaşma ve mukavelelerin imzalanması gecikmiştir. Önceleri Avusturya Cumhuriyeti'nin mukavele taslağını aynen onayladığı, fakat bu onayı içeren dosyaların Şark Şimendiferlerinde devam eden grev sebebiyle Avusturya'dan çıkmasına rağmen Bulgaristan sınırında beklediği ve Sofya'ya Auguste Karl'a ulaşamadığı iddiaları ortada dolaşmaya başlamıştır.⁶⁰ Daha sonra ise mukavelenin geldiği ama içeriğinin bilinmediği ve eğer Avusturya Cumhuriyeti Hükümeti onaylamışsa, 29 Kasım 1923 tarihinde imzalanacağı beklentisi ortaya çıkmıştır.⁶¹ Fakat sonrasında Avusturya Hükümeti'nin Türkiye'ye önemli miktarda ihracat yaptığı için, Ticaret Mukavelesi'ne kendi lehine olabilecek bazı maddeler ilave etmek düşüncesinde olduğu ortaya çıkmış ve görüşmelere 5 Ocak 1924 tarihinden sonra tekrar başlanmıştır.⁶²

Avusturya murahhası Auguste Karl, 15 Ocak 1924 tarihinde Adnan Bey'i ziyaret ettikten sonra basına verdiği demeçte; esasen müzakerelere hiçbir zaman ara verilmediğini, sadece biten taslağın onay için her iki hükümete sunulduğunu ve onların cevaplarını bekledikleri için böyle bir gecikmenin yaşandığını söylemiş, kendisinin de bir anlaşmazlık sonucu değil, hükümetlerin cevapları gelinceye kadar Noel tatilini geçirmek için Sofya'ya gittiğini ifade etmiştir.⁶³ 24 Ocak 1924 tarihinde Adnan Bey ve Auguste Karl tekrar bir araya gelmiş ve Ticaret Mukavelesi üzerinde büyük oranda anlaşmışlardır. Adnan Bey son kalan pürüzleri gidermek için İktisat Vekili Hasan Bey (Saka) ile bir görüşme yapmak istediğinden, antlaşma ve mukavelelerin imzalanması birkaç

⁵⁸ **Tasvir-i Efkâr**, 24 Aralık 1923, Numro:3926-898, s.4.

⁵⁹ **Tasvir-i Efkâr**, 18 Kasım 1923, Numro:3890-862, s.1.

⁶⁰ **Tasvir-i Efkâr**, 25 Kasım 1923, Numro:3897-869, s.1.

⁶¹ **Tasvir-i Efkâr**, 29 Kasım 1923, Numro:3901-873, s.1.

⁶² **Tasvir-i Efkâr**, 5 Ocak 1924, Numro:3938-910, s.1.

⁶³ **Tasvir-i Efkâr**, 16 Ocak 1924, Numro:3949-921, s.1.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

gün daha gecikmiştir.⁶⁴ Adnan Bey'in Hasan Bey ile yaptığı görüşmeden sonra Avusturya ile her konuda anlaşma sağlanmış ve bütün konular üzerindeki görüşmeler, 26 Ocak 1924 tarihinde bitirilmiştir.⁶⁵

Dostluk Antlaşması ile İkamet ve Ticaret Mukavelelerinin İmzalanması

Görüşmelerin tamamlanmasından sonra Dostluk Antlaşması ile İkamet ve Ticaret Mukaveleleri, 28 Ocak 1924 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya Cumhuriyeti arasında, İstanbul'da lağvedilen Hariciye Nezareti Müsteşarlık Odası ve o tarihte Hariciye Vekâleti Murahhaslığı olarak kullanılan binada imzalanmıştır. Antlaşma ve mukavelelere Türkiye Cumhuriyeti adına müzakereleri yürüten ve başkanlık eden Adnan Bey ve Avusturya Cumhuriyeti adına ise Sofya Sefiri Auguste Karl imza koymuşlardır.⁶⁶

Antlaşma ve mukavelelerin imzalanmasından sonra bir konuşma yapan Adnan Bey; I. Dünya Savaşı'ndan sonra kesilen ilişkilerin yeniden başlamasının dostluğu tesis etmesini ve antlaşma ve mukavelelerin her iki ülke için hayırlı olmasını dilemiş, Auguste Karl da bu temenniye katılmıştır.⁶⁷ Avusturya Murahhası Auguste Karl antlaşma ve mukavelelerin imzalanmasının ardından Başvekil İsmet Paşa'ya bir telgraf çekerek elde edilen iyi neticeden dolayı her iki ülkeyi tebrik ve gösterilen misafirperverlik için teşekkür etmiştir.⁶⁸ Aynı günün akşamı ise basına bir mülakat vererek hem imzalanan antlaşma ve mukavelelerle ilgili hem de Türkiye ile Avusturya ilişkilerinin geleceği hakkındaki görüşlerini ifade etmiştir. İmzalanan antlaşma sebebiyle oldukça mutlu ve iyimser olduğunu ifade eden Auguste Karl, bunun her iki ülke için hayırlı olmasını temenni etmiş ve imzalanan Ticaret Mukavelesi'ne göre tarafların diğeri için "en fazla nail-i müsaade memleket" prensibini kabul ettiğini söylemiştir. Saint Germain en Laye Antlaşması'nın hükümleri gereğince Avusturya Cumhuriyeti'nin Macaristan ve Çekoslovakya gibi kendisinden ayrılan ülkelerle karşılıklı olarak gümrük tarifelerini indirdiğini anlatan Auguste Karl, bu özel durumun Türkiye ile imzalanan Ticaret Mukavelesi için geçerli olmadığını, bunun Avusturya ile bu devletler arasında geçerli özel bir durum olduğunu belirtmiştir.⁶⁹

Dostluk Antlaşması (28 Ocak 1924)

İki devlet Dostluk Antlaşması metninin başında halisane bir niyetle dostluk ilişkileri geliştirmeyi arzu ettiklerini ve bu durumun iki milletin saadet ve refahına hizmet edeceği düşüncesini beslediklerini belirtmişlerdir.⁷⁰ Dostluk Antlaşması dört madde olarak tanzim edilmiş ve iki nüsha olarak imzalanmıştır.⁷¹

Birinci maddede;

Bundan sonraki dönemde, Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya Cumhuriyeti Devletleri ile iki ülke tebaaları arasında samimi ve daimi bir dostluğun ve barışın geçerli olacağı, karara bağlanmıştır.⁷²

⁶⁴ **Tasvir-i Efkâr**, 25 Ocak 1924, Numro:3958-930, s.1.

⁶⁵ **Tasvir-i Efkâr**, 27 Ocak 1924, Numro:3960-932, s.1; **Vakit**, 27 Ocak 1924, Numro:2186, s.3; **Hâkimiyet-i Milliye**, 27 Ocak 1924, Numro:1030, s.3.

⁶⁶ **Tasvir-i Efkâr**, 28 Ocak 1924, Numro:3961-933, s.1; **Tasvir-i Efkâr**, 29 Ocak 1924, Numro:3962-934, s.1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 29 Ocak 1924, Numro:1032, s.1; **Vatan**, 29 Ocak 1924, Numro:289, s.1-2; **Vakit**, 29 Ocak 1924, Numro:2188, s.1.

⁶⁷ **Tasvir-i Efkâr**, 29 Ocak 1924, Numro:3962-934, s.1.

⁶⁸ **Vakit**, 29 Ocak 1924, Numro:2188, s.1.

⁶⁹ **Tasvir-i Efkâr**, 29 Ocak 1924, Numro:3962-934, s.1; **Vatan**, 29 Ocak 1924, Numro:289, s.2.

⁷⁰ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, VIII ve VIII / I, (25 Mart 1340 (1924) Tarihli Yirmi Birinci İctimadan 24 Nisan 1340 (1924) Tarihli Kırk Dördüncü İctimaa Kadar), Ankara, 1975, s.960.

⁷¹ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, VIII ve VIII / I, s.960.

⁷² **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, VIII ve VIII / I, s.960.

İkinci maddede;

İki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin devletlerarası hukuk kuralları esas alınarak tekrar kurulacağı ve iki taraf diplomatlarının bu kurallarda tespit edilen muameleye, mütekabiliyet şartıyla sahip olacakları, kabul edilmiştir.⁷³

Üçüncü maddede;

İki tarafın aralarında bir ticaret ve ikamet sözleşmesi imzalamak hususunda mutabık kaldıkları, ifade edilmiştir.⁷⁴

Dördüncü maddede ise;

Bu antlaşmanın tasdik olunacağı ve tasdiknamelerin mümkün olabilecek en kısa süre içerisinde Ankara'da teati edileceği ve antlaşmanın tasdiknamelerin teatisinden on beş gün sonra yürürlüğe gireceği, kararlaştırılmıştır.⁷⁵

İkamet Mukavelesi (28 Ocak 1924)

On iki asıl madde ve dört maddelik bir zabıtnameden oluşan ve iki nüsha olarak tanzim edilen İkamet Mukavelesi, Türk tebaasının Avusturya ve Avusturya tebaasının da Türkiye'deki ikamet şartlarını tayin etmek maksadı ile hazırlanmıştır.⁷⁶

Mukavelenin birinci maddesinde;

Her iki devlet tebaasının diğer tarafın topraklarında ikamet ve meks (durma, bekleme, kalma) hakkına sahip olacakları ve iki ülkede yürürlükte olan kanunlara ve nizamlara uymak şartıyla, her iki ülkeye serbestçe gidip gelebilecekleri, karara bağlanmıştır.⁷⁷

İkinci Maddede;

Göç meselesinin bu sözleşmenin dışında bir konu olduğu ve birinci maddedeki durumun göçmenleri kapsamadığı belirtilerek, her iki devletin diğer taraftan gelecek göçmenlerle ilgili olarak kendi kanunları çerçevesinde ve istediği şekilde karar alabileceği, yazılmıştır.⁷⁸

Üçüncü Maddede;

İki taraf tebaasının diğerinin topraklarında o ülkenin vatandaşı ile eşdeğer olarak her türlü sanat ve ticareti icra etmesi ve ayırt etmeksizin bütün sanatlara ve mesleklere girme hakkına sahip olması, karara bağlanmıştır. Kanunlar ve özel düzenlemelerle sınırlama getirilen meslek ve sanatlar ve Türkiye'de uzunca bir süredir teamül haline gelmiş ve yerel halka mal olmuş olan bazı sanayi ve meslekler (Deniz Amelesi ve Mavnacılık vesaire gibi) ise bu hükmün dışında tutulmuştur. Yine bu maddede; iki taraf tebaasının diğerinin topraklarında ikamet etmek, kalmak ve her çeşit ticaret, sanat ve mesleği yapmak için her ne isimle olursa olsun o ülkenin tebaasından alınan vergilerden hariç olarak başka veya daha yüksek hiçbir vergi veya mükellefiyete tabi tutulamayacakları, yazılmıştır. İlaveten iki ülke tebaasının diğerinin arazisinde, şahısları, malları, hukuk ve menfaatleri dolayısıyla o ülkenin vatandaşlarına koyulanlardan başka veya daha yüksek hiçbir mükellefiyete, doğrudan veya dolaylı hiçbir vergiye tabi tutulmayacakları, belirtilmiştir. Maddenin sonunda ise; bu şartın bahsedilen malların ve mülklerin kazanılması, tasarrufu, gelirleri, bu mülklerden feragat

⁷³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.960.

⁷⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.960.

⁷⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.960.

⁷⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.960, 962.

⁷⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.961.

⁷⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.961.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

veya mülklerin intikal etmesi, miras yoluyla başkasına devredilmesi gibi durumlarda da geçerli olduğu, yazılmıştır.⁷⁹

Dördüncü Maddede;

İmzacı devletlerden birinin, bir kanuna, bir ahlâk veya sağlık kuralına, soruşturma ile ilgili kanun ve nizamla dayanarak veya devletin dahili ve harici emniyeti ile ilgili sebepleri gerekçe göstererek, tedbiren diğer devletin tebaasından birisini sınır dışı etmesi halinde karşı devletin bu durumu kabul edeceği, belirtilmiştir. Maddede ayrıca; sınır dışı edilenlerin sınıra kadar olan nakil masraflarının sınır dışı eden devlete ait olacağı, yazılmıştır.⁸⁰

Beşinci maddede;

İki taraf tebaasının şehir ve kasabaların dışındaki gayrimenkuller hariç olmak üzere, her çeşit mal ve gayrimenkule o ülkenin kanun ve nizamları çerçevesinde ve mütekalifiyet şartıyla sahip olması, onun üzerinde tasarruf etmesi, onu devretme hakkına sahip olması, karara bağlanmıştır. Yine aynı maddeye göre; iki taraf tebaası bu mal ve gayrimenkulleri satabilme, mübadele, hibe ve vasiyet edebilme veyahut diğer her surette o mal üzerinde tasarruf edebilme hakkına sahip oldukları gibi, kanuni sınırlar çerçevesinde veraset yoluyla veya vasiyetname hükümlerine göre de bu mallara sahip olabileceklerdir.

Maddenin sonunda ise; bu kişilerin yukarıda bahsedilen bu durumlar için, o ülkenin halkının ödemediği veya ödeyeceğinden başka ve daha yüksek vergilere tabi tutulamayacağı, ifade edilmiştir.⁸¹

Altıncı maddede;

Tarafların tebaasının diğer ülkenin topraklarında hiçbir askeri hizmet veya onun yerine konulan hiçbir mecburiyet veya mükellefiyete tabi olmayacakları, belirtilmiştir. Ayrıca; her iki devletin bunlardan hiçbir şekilde zorla ödünç para alamayacağı (istikraz-ı mecburi) ve bunların savaş durumunda çıkarılan ve kanunen mahalli halka yüklenmeyen diğer bütün nakdi mükellefiyetlerden de muaf olacakları, ifade edilmiştir.⁸²

Yedinci maddede;

Merkezleri, taraflardan birinin topraklarında bulunan ve o devletin kanunlarına göre kurulan ticari, sınai, anonim veya diğer şirketlerin, diğer ülkenin kanunlarına tabi olmak için mahkemelere müracaat edip ikame-i dava ve def-i dava edebilecekleri, yazılmıştır. Bu şirketlerin diğer devletin topraklarında ticaret veya sanat icra edebilmeleri için mevcut veya çıkarılacak kanunlara uymalarının şart olduğu, belirtilmiştir. Yine diğer devletin toprağında kurulan şirketlerden, milli şirketlerden talep olunan ve olunacak olanlardan başka veya daha yüksek vergiler alınmayacağı, ifade edilmiştir. Maddenin sonunda ise; bu şirketlerin mütekalifiyet esasına ve o ülkenin kanunlarına tabi olmak şartıyla, her çeşit taşınabilen malı ve iş yapabilmeleri için gerekli olan her türlü gayrimenkulü mülk ve tasarruf edinebilme hakkına (bu durumu şirketlerinin ve ticaretlerinin esas gayesi haline getirmemek şartıyla) sahip olabilecekleri, yazılmıştır.⁸³

Sekizinci maddede;

Taraflardan birisinin tebaasının diğerinin topraklarındaki mülklerinin, kamu yararına olduğu tespit edilmeden ve önceden tazminat verilmeden istimlak edilemeyeceği ve mülk

⁷⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.961.

⁸⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.961.

⁸¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.961.

⁸² Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.961.

⁸³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.961-962.

sahiplerinin o mülklerden faydalanma haklarından geçici de olsa mahrum bırakılmayacakları ve önceden ilan etmeden hiçbir istimlâkin yapılmayacağı, yazılmıştır.⁸⁴

Dokuzuncu maddede;

Tarafların birbirinin topraklarındaki tebaalarının şahıs ve mallarının kanunlarla korunması ve yargılanması hususunda, o ülkenin vatandaşlarıyla eşit haklara sahip oldukları, yazılmıştır. Maddede ayrıca; bu kişilerin mahkemeye kolayca müracaat edebilecekleri belirtilmiş, o ülkenin vatandaşları hangi şartlarda ikame-i dava ve def-i dava edebiliyorlarsa bunların da bu haklara sahip oldukları, ifade edilmiştir. Sadece kefalet akçesi ve meccanen müzaheret-i adliye⁸⁵ bunun dışında tutulmuş, bunların da iki devletin arasında imzalayacağı özel bir mukavele ile tanzim olununcaya kadar, o ülkenin kanunlarına göre çözüleceği, yazılmıştır.⁸⁶

Onuncu maddede;

Mukaveleyi yapan taraflar tebaasının şahsi durumlarında; yani nikâh, eşlerin ortak malları, boşanma, ayrılık, çeyiz, babalık, evlatlık ve evlat edinme davaları, şahsi ehliyet, erginlik, vasilik, kayyumluk, hacir (kısıtlama) ve taşınabilir mallara bağlı vasiyet veya miras veyahut mal bölüşümü ve umumiyetle aile hukuku meselelerinde, uyuşu oldukları ülkedeki milli mahkemelerin veya diğer milli dairelerin yetkili olacağı, yazılmıştır. Maddenin sonunda ise; bu hükmün, devletlerarası hukuk kurallarına ve ileride imzalanabilecek özel sözleşmelere göre konsolosların nüfus meselelerine bağlı işlerde sahip oldukları yetkiye ve davada tarafları teşkil edenlerin milli mahkemeler veya diğer milli dairelerin yetki alanlarına girdiği yukarıda kararlaştırılan meselelere ait delil ve şahitlerini, sözleşmeyi yapan tarafların mahkemelerinin talep, kabul ve dinleme hususlarındaki haklarına halel getirmediği, ifade edilmiştir.⁸⁷

On birinci maddede;

Mukaveleyi yapan taraflardan her birinin kendi memleketinde ticaret şehirlerine meslekten yetişme konsolosluk görevlilerini (başkonsoloslar, konsoloslar ve konsolos vekilleri) tayin etme hakkını müteakabilen bahşettiği,

Yukarıda sayılan konsolosluk görevlilerinin buldukları arazide tamamen müteakabiliyet şartıyla milletlerarası genel hukuk esaslarıyla tespit edilen muameleye sahip olacakları, yazılmıştır.⁸⁸

On ikinci maddede ise;

Bu mukavelenin, tasdiknamelerin teatisi tarihinden bir ay sonra yürürlüğe gireceği ve yürürlükte olma müddetinin bir sene olacağı; şayet adı geçen mukavele bir senelik müddetin bitiminden en az altı ay evvel mukaveleyi yapan taraflardan biri veya diğeri tarafından fesh olunmaz ise fesh olununcaya kadar yürürlükte kalacağı; bu fesh durumunun ancak altı aylık bir müddetin bitiminden sonra yürürlüğe gireceği, belirtilmiştir.⁸⁹

İkamet Mukavelesine ek olarak, mukaveledeki bazı maddeleri açıklığa kavuşturan dört maddelik bir zabıtname de taraflarca aynı anda imzalanmış⁹⁰ ve iki nüsha olarak tanzim edilmiştir.⁹¹

⁸⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.962.

⁸⁵ Mahkeme masraflarını ödemekten aciz olan ve müracaatında haklı olduğuna delil gösterebilen kimselere devletçe yapılan yardım. (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat Eski ve Yeni Harflerle*, Ankara 1998, s.790.

⁸⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.962.

⁸⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.962.

⁸⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.962.

⁸⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.962.

⁹⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.962.

Zabıtnamenin birinci maddesinde; altıncı maddede geçen “istikraz-ı mecburi” tabirinden maksadın, daha sonra ödenmek şartıyla talep olunan her çeşit nakdi vergi olduğu, açıklığa kavuşturulmuştur.⁹²

İkinci maddede;

Yedinci madde de geçen “Anonim veya diğer şirketler” tabirlerinin, mali şirketleri ve sigorta şirketlerini de kapsadığı, belirtilmiştir.⁹³

Üçüncü maddede;

Yine yedinci madde de geçen “şirketlerin iş yapabilmeleri için gerekli olan her türlü gayrimenkulü mülk ve tasarruf edinebilme hakkının” beşinci maddenin birinci fıkrasında geçen “şehir ve kasabaların dışındaki gayrimenkuller hariç olmak üzere” şartıyla geçerli olduğu, ifade edilmiştir.⁹⁴

Zabıtnamenin dördüncü maddesinde ise;

Beşinci maddenin birinci fıkrasındaki istisnai durumun⁹⁵ mukavelenin imzalanmasından önce kanunlara uygun olarak kazanılan hakları zayi etmeyeceği, belirtilmiştir.⁹⁶

Maddelerin içeriğinden de anlaşılacağı üzere, bu mukavele ile her iki ülke, birbirlerinin vatandaşlarına geniş bir serbest dolaşım ve oturma hakkı tanımış, ancak göç ve göçmenler meselesini bunun dışında bir konu olarak değerlendirmiştir. Ayrıca kendi topraklarında birbirlerinin vatandaşlarının her çeşit ticaret ve sanatı yapabilmesinin ve bütün haklarıyla mal ve gayrimenkul edinebilmesinin önünü açmışlardır. Vatandaşlarından başka şirketlerinin de birbirlerinin topraklarında kanunlar dairesinde faaliyette bulunabilmesini ve yine kanunlara uymak ve belirtilen esas aşmamak koşuluyla menkul ve gayrimenkul alabilmelerini kabul etmişlerdir. Bütün bu hususlar için kendi vatandaşlarından ve şirketlerinden alınan vergilerden başka her hangi bir vergi ve mükellefiyet talep etmeyeceklerini taahhüt etmişlerdir. Karşı tarafın vatandaş ve şirketlerinin edindiği mülklerin kamu yararı olmaksızın ve tazminat verilmeksizin istimlak edilmeyeceğini de garanti altına almışlardır.

Bunun yanı sıra, bireysel haklar, mükellefiyetler ve yargılamalar konusunda karşı taraf vatandaşlarının kendi vatandaşlarıyla aynı haklara sahip olacaklarını ifade etmiş, askeri hizmet gibi bir takım mecburi hizmetlere tabi tutulmayacaklarını taahhüt etmişlerdir. Buna ilaveten, her iki ülke oturma ve serbest dolaşım haklarının ticaret hacmini genişleteceği öngörüsüyle, birbirlerine ticaret şehirlerine konsolosluk açma hakkını vermişlerdir. Özetle, oturma ve serbest dolaşım konularını detaylı bir şekilde ele almış, bu konuda birbirlerine oldukça önemli ve geniş haklar tanımışlardır.

Ticaret Mukavelesi (28 Ocak 1924)

On dört asıl madde ve iki maddelik bir zabıtnameden oluşan ve iki nüsha olarak tanzim edilen Ticaret Mukavelesi, karşılıklı ticari ilişkileri düzenlemek için hazırlanmıştır.⁹⁷

Mukavelenin Birinci Maddesinde;

⁹¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.963.

⁹² Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.962.

⁹³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.962.

⁹⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.962.

⁹⁵ “İki tarafın tebaası şehir ve kasabaların dışındaki gayrimenkuller hariç olmak üzere, her çeşit mal ve gayrimenkule o ülkenin kanun ve nizamları çerçevesinde ve müteakabiliyet şartıyla sahip olabilirler, onun üzerinde tasarruf edebilir ve onu devr edebilirler.”

⁹⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.963.

⁹⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.963, 966.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Mukaveleyi yapan iki taraf arasında karşılıklı ticaret ve seyri sefain serbestisinin geçerli olacağı belirtilmiş, bunun için mukaveleyi yapan iki tarafın ithalat, ihracat ve transiti yasaklama ve kısıtlama ile karşılıklı ticari münasebetlerine engel oluşturmamayı taahhüt ettikleri, yazılmıştır. Ancak sözleşmeyi yapan iki tarafın;

1-Milletin yaşayışında elzem olan kaynakları muhafaza ve iktisadi faaliyetlerini korumak için,

2-Devletin emniyetine bağlı sebepler için,

3-Sağlık kurallarına bağlı sebeplerden dolayı veya hayvan ve faydalı bitkilerin hastalıklardan, haşerat ve zararlı asalaklardan korunması ve bilhassa devletlerarasında kabul edilmiş olan esaslara uygun olarak genel sağlığın menfaati için,

4-Devlet tekeline tabi mallar için,

5-Dahilde benzer yerli eşyaların üretimine, satışına, nakline veya tüketimine bağlı olarak, dahili kanunlar ile tesis edilmiş veya edilecek olan yasaklama ve kısıtlamaların yabancı eşyalara uygulanması için,

6-Altın sikke veya altın madeninin yurt dışına gönderimini men etmek için, ithalat ve ihracatta yasaklama ve kısıtlama tesis etme hakkını muhafaza edecekleri, ifade edilmiştir.

Bununla beraber mukaveleyi yapan tarafların, diğer memleketler ile yaptıkları ticarete aynı malların ithalat ve ihracatına aynı surette tatbik edilmeyen yasaklama ve kısıtlamaları, karşılıklı ithalat ve ihracatlarına koymayacakları ve devam ettirmeyecekleri, yazılmıştır.⁹⁸

İkinci Maddede;

Mukaveleyi yapan tarafların, uluslararası transite en fazla müsait olan yollarda şahıslara, özel eşyalara, mallara, her nevi eşyaya, gönderilen şeylere, gemilere ve vasıtalara, arabalara, vagonlara veya diğer nakliye vasıtalarına transit suretiyle geçiş hakkını (bu hususta bir diğerine en fazla müsaadeye sahip millet muamelesi temin ederek) karşılıklı olarak vermeyi taahhüt edecekleri,

Mukaveleyi yapan taraflardan birinin vergi arazisinden geçen her çeşit malın, istatistik ve muhafaza harçları hariç olmak üzere her türlü gümrük vergisinden muaf olacağı,

Ancak mukaveleyi yapan taraflardan hiç birinin, kendi arazisine gelmesi yasak olan şahısların transit olarak geçişlerini temine mecbur olmayacağı, belirtilmiştir.

Bununla beraber;

A-Genel emniyet ve devlet emniyetine bağlı sebeplere binaen,

B-Sağlık sebeplerine binaen, hayvan ve bitki hastalıklarına karşı korunma maksadıyla,

C-Taklit eşya ve mukaveleyi yapan taraflardan birinin arazisinde devlet tekeline tabi mallar ile ilgili olarak, malların transitinin men olunabileceği, ifade edilmiştir.⁹⁹

Üçüncü Maddede;

Memleketlerinin yetkili daireleri tarafından verilen sanayiye mahsus mahiyet belgesinin ibrazıyla, orada ticaretlerini ve sanatlarını yapmaya yetkili olduklarını ve orada kanunlar ile belirlenen vergileri ödediklerini ispat edecek olan mukaveleyi yapan taraflardan birinin tüccarlarının, fabrikacılarının ve diğer sanayi erbabının, gerek bizzat ve gerek hizmetlerinde bulunan gezici ticaret çalışanları vasıtasıyla, diğer tarafın arazisindeki tüccar veya müstahsiller

⁹⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.963.

⁹⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.963.

nezdinde veyahut umumi satış bölgelerinde mülk satın alma hakkına sahip olacakları; ticaret ve sanatlarında numuneleri cinsinden olan eşyaları kullanan tüccar ve saire nezdinde bu numunelik eşya üzerine sipariş alabilecekleri,

Memleketlerinin daireleri tarafından verilen mahiyet belgelerine sahip olan mukaveleyi yapan taraflardan birinin gezici ticaret çalışanlarının yanlarında ticari eşya değil, yalnız numune veya modeller bulundurma hakkına müteakiben sahip olacakları; bu mahiyet belgesinin ilişik A işaretli örneğe¹⁰⁰ uygun olarak tanzim edileceği,

Mukaveleyi yapan tarafların, mahiyet belgelerini vermeğe yetkili dairelerini ve aynı şekilde gezici ticaret çalışanlarının ticaret yapmaları hususunda uymaya mecbur oldukları hükümleri, karşılıklı olarak bir diğerine bildirecekleri,

İthal yasak olan eşyalar hariç olmak üzere, bir gümrük vergisine veya benzer herhangi bir vergiye tabi olup, gezici ticaret çalışanları tarafından numune veya model olarak ithal edilecek olan eşyaların her iki tarafça ithalat ve ihracat vergisinden muaf tutulacağı; şu şartla ki; bu eşyaların beşinci maddede belirtilen müddet zarfında tekrar ihraç ve dışarı çıkış zamanlarında, hangi gümrük dairesinden geçerse geçsin mahiyetlerinin iyice tayin edileceği,

Numunelik eşya veya modellerin tekrar ihracının, ithal gümrüğü dairesinde ya nakdi kefalet ile veya muteber bir kefil gösterilmesiyle temin edileceği; tüccarlar ile sanayi erbablarının (gezici ticaret çalışanları) mukaveleyi yapan taraf ülkelerinde tabi olacakları muameleler hakkında, iki ülkenin birbirlerine en fazla müsaadeye sahip millet muamelesini karşılıklı olarak temin etmeyi taahhüt ettikleri, ifade edilmiştir.¹⁰¹

Dördüncü maddede;

Ticaret yapmak için diğer tarafın arazisinde panayır ve pazarlara giden mukaveleyi yapan taraflardan birinin tebaasının, bu mukaveleye ilişik B örneğine¹⁰² uygun olarak mensup oldukları ülke memurları tarafından verilen bir mahiyet belgesini ibraz edebildiği müddetçe, diğer taraf arazisinde yerli tebaadan daha az müsait bir muameleye tabi tutulmayacakları,

Mukaveleyi yapan tarafların, yukarıdaki fıkrada beyan edilen mahiyet belgelerini vermeğe görevli dairelerini bir diğerine karşılıklı olarak bildirecekleri; yukarıdaki fıkrada geçen hükmün gezici sanayi erbabına tatbik olunmayacağı gibi, çerçiliğe ve ne sanat ne de ticaret yapmayan kimseler nezdinde sipariş aramaya gidenlere de tatbik edilmeyeceği, bu hususta mukaveleyi yapan taraflardan her birinin kanunların uygulanmasında bütün serbestliğini muhafaza edeceği, yazılmıştır.¹⁰³

Beşinci maddede;

Bir sene zarfında tekrar göndermek ve tekrar ithal olunmak ve mahiyeti ispat edilmek mecburiyetiyle ve gerekirse gümrük vergisine karşılık depozito veya kefalet verilmesi veya gümrük vergisinin emaneten bırakılması kaydı çekincesiyle ve umumi bir surette bu hususta yürürlükte olan kanun hükümlerine riayet şartıyla, her türlü ithalat ve ihracat vergisinden muafiyetin:

Öncelikle: Gezici ticaret çalışanlarına ait olanlar da dahil olmak üzere bir gümrük vergisine tabi olan numunelik eşyaya,

¹⁰⁰ Merbut A cetveli ekler bölümündedir.

¹⁰¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.963-964.

¹⁰² Merbut B cetveli ekler bölümündedir.

¹⁰³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.964.

İkinci olarak: Sergilere ve müsabakalara mahsus olan eşyaya karşılıklı olarak bahş olunduğu, ifade edilmiştir.¹⁰⁴

Altıncı maddede;

Mukaveleyi yapan taraflardan birinin sancağını taşıyıp yüksüz veya yüklü olarak diğer tarafa ait sulara ve limanlara girecek olan gemi ve vasıtaların, hareket veya gidişleri neresi olursa olsun, gerek giriş ve gerek çıkış ve geçip gitmelerinde milli gemilere halen yüklenmiş olan veya sonradan yüklenilecek olan devlet, vilayetler, nahiyeler veya her hangi bir heyet namına alınan harç veya vergilerden başka veya daha ağır bir harç veya vergiye (her ne isim ile olursa olsun) tabi tutulmayacakları,

Ulaşacakları yer neresi olursa olsun yüklerinin ithalat vergisinden başka veya daha yüksek vergilerle mükellef olmayacağı ve sanki milli sancak altında ithal olunmuş gibi başka mükellefiyetlere tabi tutulamayacağı,

Yolcuları ve bunların özel eşyalarının milli sancak altında seyahat eden ve sevk olunan yolcular ve özel eşyaları gibi muamele göreceği,

Gemilerin limanlarda, mersalarda, havuzlarda durması, yükleme ve tahliyeleri hususlarında, mukaveleyi yapanlardan biri tarafından benzer durumda diğer tarafın gemilerine de bahş olunmayan kolaylık ve imtiyazlardan hiç birinin milli gemilere bahş olunmayacağı,

Yukarıda bahsedilen hükmün, mukaveleyi yapan taraflardan her birinin balık avı, kabotaj ve liman hizmetlerini yani römorkörcülüğü, kılavuzluğu ve hangi mahiyette olursa olsun bütün dahili hizmetleri yalnız kendi sancağına tahsis etmesine mani olmayacağı,

Mukaveleyi yapan taraflardan birinin sancağı altında seyrüsefer edip, bu sancağın ait olduğu memleketin kanunları gereğince elde edilmesi istenilen gemi evrakına ve diğer belgelere sahip bulunan gemi ve vasıtaların (başka delillerin ibrazına lüzum kalmaksızın), diğer tarafın karasularında, dahili sularında ve limanlarında tamamıyla bu memleketin tabiiyetine sahip olarak tanınacakları,

Mukaveleyi yapan taraflardan birine mensup gemilerin hacim belgelerinin diğer tarafın limanlarında kabul edileceği ve bilhassa vergi ve harçların ödenmesi hususunda diğer tarafın belgelerine eşit tutulacağı; ancak belgenin verildiği memleketlerdeki hacim kaide ve muamelelerinin diğer tarafın belgelerini tanzime yarayan kaide ve muamelelere uygun veya eşit olduklarının tatbik edilmiş olması gerektiği; bununla beraber her iki memlekette geçerli muamele ve kaidelerin birbirine uymaması yüzünden Türk ölçüsü ile Avusturya ölçüsü arasında bir fark görülecek olursa, her iki taraf memurlarının bir geminin hacmine ait takdir ve tahmini kabul edip etmemekte serbest olacaklarının ve başlıca deniz devletleri nezdinde yürürlükte olan usul ve kaidelere dayanarak bu hacmi düzeltme yetkisine sahip bulunacaklarının taraflarca kabul edildiği, belirtilmiştir.¹⁰⁵

Yedinci maddede;

Mukaveleyi yapan taraflardan birinin vergi arazisinden çıkıp veya oradan gelip, diğerinin vergi arazisine giren ve gerek tüketime gerek iade ihracata ve gerek transite mahsus bulunan bütün mahsul ve mamullerin, bu sözleşmenin devamı müddetince en fazla müsaadeye sahip millete bahş olunan muameleye tabi olacağı; bilhassa hiçbir halde en fazla müsaadeye sahip milletin mahsul ve eşyasına yüklenilen vergiden başka veya daha yüksek vergiye tabi tutulmayacağı,

¹⁰⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.964.

¹⁰⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.964-965.

Mukaveleyi yapan taraflardan birine tahsis edilmiş ihracatın, diğeri (yani gönderen memleket) tarafından aynı eşyanın bu hususta en fazla müsaadeye sahip memlekete ihracından alınan vergiden başka veya daha yüksek vergiye tabi tutulmayacağı, bildirilmiştir.¹⁰⁶

Sekizinci maddede;

Mukaveleyi yapan taraflardan her birinin, ithal edilen eşyanın menşei olan memleketi göstermek üzere bu eşyanın adı geçen memleketin milli üretim ve imalatından olduğunu veyahut bu memlekette uğradığı değişimler dolayısıyla o suretle telakki edilmek lazım geldiğini ispat eden resmi bir belge ibrazını, ithalatta bulunan şahıslardan talep edebileceği,

Mukaveleyi yapan tarafların sonradan bir diğere tebliğ edecekleri numuneye uygun olarak düzenlenecek menşe belgelerinin, gerek bu hususta yetkili olan vekalet ve nezaret, gerek gönderenin mensup olduğu ticaret odası ve gerek gönderilen memleketin uygun göreceği her makam veya heyet tarafından verileceği; gönderilen memleketin, menşe belgelerinin siyasi temsilcisi veya konsolosu tarafından tasdik edilmiş olmasını talep etmek hakkına sahip olacağı,

Ticari bir mahiyete sahip gönderiliş mevzu bahis olmadığı gönderilen memlekete tasdik bulunduğu takdirde, posta paketlerinin menşe belgesinden istisna edileceği, ifade edilmiştir.¹⁰⁷

Dokuzuncu maddede;

7. madde hükmünün;

1-Mukaveleyi yapanlardan biri tarafından, sınır olan memleketler ile yapılan sınır ticareti için bahş olunan ve sonradan bahş olunacak olan izinlere,

2-Türkiye ile 1923 senesinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan memleketler arasında gümrük tarifeleri ve diğeri bütün ticari hususlarda halen mevcut veya sonradan tesis edilecek olan menfaatler ve hususi kazançlara,

3-Avusturya'nın "Saint Germain" Antlaşması'nın 222. maddesini tatbiken Macaristan'a veya Çekoslovakya Cumhuriyeti'ne bahşedebileceği hususi izinlere tatbik olunmayacağı,

Şu şartla ki; bu hükmün ilgili maddede belirtilen müddet zarfında her hangi diğeri bir devlet hakkında tatbik olunamayacağı, izah edilmiştir.¹⁰⁸

Onuncu maddede;

Mukaveleyi yapan tarafların, kendi topraklarında bu sözleşmede yer alan hükmün uygulanmasının gerektirdiği çeşitli idari muameleler vesaire hususunda, bir diğere karşılıklı en fazla müsaadeye sahip millet muamelesi bahşetmeğe kefalet ettikleri, bildirilmiştir.¹⁰⁹

On birinci maddede;

Mukaveleyi yapan taraflardan birinin arazisinde devlet, vilayetler, nahiyeler veya herhangi bir heyet hesabına alınan eşyanın üretimine veya imaline veyahut bir maddenin tüketimine yüklenen veya yüklenilecek olan dahili harç ve vergilerin, diğeri tarafın mahsul, eşya veya maddelerine aynı cinsteki mahsul, eşya ve yerel maddelerden daha ağır ve daha fazla rahatsızlık veren bir surette yüklenilemeyeceği,

¹⁰⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.965.

¹⁰⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.965.

¹⁰⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.965.

¹⁰⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.965.

Bu hükmün, bu mukaveleye bağlı cetvelde¹¹⁰ sayılan mahsul ve mallar için bu cetvelde gösterilen tüketim vergisinin Türkiye'nin kendi tebaasıyla Avusturya tebaası arasında aynı eşitlik şartları dairesinde alınmasının devamına mani olmayacağı, belirtilmiştir.¹¹¹

On ikinci maddede;

Mukaveleyi yapan taraflar arasında demiryolları vasıtasıyla eşya nakliyatının, demiryolları nakliyatına dair 14 Teşrin-i Evvel 1890 tarihli uluslararası sözleşmenin belirlediği usul ve o sözleşmeye iştirak eden bütün devletler tarafından oybirliği ile ilave edilen şartlar dairesinde icra olunacağı,

Mukaveleyi yapan tarafların, kambiyo değerinin müsaadesi nispetinde hiç olmazsa yolcuların ve en alışılmış münasebetlerde mühim olan eşyanın nakli için mümkün olduğunca çabuk bir surette doğru biletle birleşik ücretleri tesis etmeğe gayret edecekleri,

Mukaveleyi yapan tarafların demir yolları idarelerinin, iki memleket arasında demiryollarıyla ulaştırma işlemlerinin, seri ve emin bir surette yapılmasını temin için gerekli bütün tedbirleri kabul edecekleri,

Malların nakline yarayıp, mukaveleyi yapan taraflar arasındaki ulaştırma ve transitte kullanılan vagonlar, arabalar ve diğer vasıtaların, vagonların karşılıklı kullanımına dair olan uluslararası sözleşme hükmüne ve onun tamamlayan sözleşmeye tabi olacağı,

Bununla beraber arabaların milletlerarası ulaştırma işlemlerinde araba ve vagonların karşılıklı kullanımına dair olan sözleşmenin fenni hükmüne ve tamamlayan sözleşmesine tabi olacağı,

Yukarıdaki fıkralarda beyan olunan bütün hükümlerin üçüncü bir devlet ile olan nakliyatla tatbik olunmayacağı; ancak o devlet ile demiryolları vasıtasıyla doğrudan doğruya ulaştırma yapılması zımında bir anlaşma yapılmış ise bu durumun geçersiz olacağı,

Mukaveleyi yapan taraflardan birinin toprağında nakil vasıtalarına teslim edilecek ve diğer tarafın toprağına veya oradan geçerek üçüncü bir devletin toprağına doğru sevk edilecek olan yolcuların, özel eşyaların ve malların, ne sevk ve gönderme hususunda ne de nakliyat ücretleri ve demiryolları vasıtasıyla yapılan göndermelere yüklenilen umumi vergiler hususlarında, aynı şartlar dairesinde, aynı mesafe ve aynı istikamet için sevk olunan yerel veya diğer herhangi bir memlekete ait yolcular, özel eşyalar ve mallardan daha az müsaadeye sahip bir muameleye tabi tutulmayacakları, ifade edilmiştir.¹¹²

On üçüncü maddede;

Bu mukavelenin, tasdiknamelerin teatisi tarihinden bir ay sonra yürürlüğe gireceği ve yürürlükte olma müddetinin bir sene olacağı; şayet adı geçen mukavele bir senelik müddetin bitiminden en az altı ay evvel mukaveleyi yapan taraflardan biri veya diğeri tarafından fesh olunmaz ise fesh olununcaya kadar yürürlükte kalacağı; bu fesh durumunun ancak altı aylık bir müddetin bitiminden sonra yürürlüğe gireceği, belirtilmiştir.¹¹³

On dördüncü maddede;

¹¹⁰ Merbut C cetveli ekler bölümündedir.

¹¹¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.965.

¹¹² Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.966.

¹¹³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.966.

Bu mukavelenin tasdik olunacağı ve tasdiknamelerin mümkün olduğunca hızlı bir surette Ankara'da teati edileceği; her iki taraf yetkili delegelerinin bu mukaveleyi imza edip mühürlemiş oldukları, bildirilmiştir.¹¹⁴

Ticaret Mukavelesine ek olarak mukaveledeki bazı maddeleri açıklığa kavuşturan ve düzelten iki zabıtname de taraflarca mukavele ile birlikte aynı anda imzalanmış ve iki nüsha olarak tanzim edilmiştir.¹¹⁵

Bir numaralı zabıtnamede;

Birinci maddenin 4 numaralı, ikinci maddenin C işaretli fıkraları hükmünün, halen mevcut veya sonradan koyulacak tekelleri de kapsadığı,

Zikr edilen Ticaret Mukavelesi'nin yedinci maddesi mukaveleyi yapan tarafların tabii mahsul ve mamullerine en fazla müsaadeye sahip millet muamelesi verirken, mukaveleyi yapan tarafların kambiyo değerinin düşmesi sebebiyle, diğer tarafın tabii mahsul ve mamulleri üzerine ve diğer bütün memleketlere tatbik olunmayan ithalata mahsus ek vergi veya benzer artırımların koyulması ve tesisinin, bu mukavelenin ruhuna aykırı olacağı, yazılmıştır.¹¹⁶

İki numaralı zabıtnamede ise;

Yedinci maddenin görüşülmesi esnasında Türkiye delegesinin bazı Türk ihracat malları hakkında hususi izinler talep etmesinden dolayı, bu mallar arasında adı geçen Lületaşı ve Palamutun Avusturya'da halen ithalat vergisinden muaf olduğunu, her ihtimale göre bu vaziyette değişiklik olmayacağını Avusturya delegesinin tasdik ettiği, ifade edilmiştir.¹¹⁷

Maddelerinde de görüldüğü gibi, Ticaret Mukavelesi ile taraf ülkeler aralarında ticaret ve gidiş geliş serbestisinin geçerli olacağını belirtmiş ve ticari ilişkilerine hiçbir şekilde engel oluşturmamayı taahhüt etmişlerdir. Bu çerçevede malların ithalat ve ihracatlarında birbirlerine en fazla müsaadeye sahip millet muamelesi yapmayı kabul etmiş ve bunu detaylandırmışlardır. Uluslararası transit yollarında birbirlerinin vatandaşlarına, nakliye vasıtalarına, mallarına en fazla müsaadeye sahip millet muamelesiyle transit geçiş hakkı vermeyi ve bu konuda bazı harçlar hariç olmak üzere hiçbir gümrük vergisi uygulamamayı garanti etmişlerdir. Ayrıca her iki ülke tüccar ve sanayicilerinin birbirlerinin arazisinde mülk satın alabileceklerini ve ticaretlerinde numune üzerinden sipariş alabileceklerini belirtmiş, gümrük veya herhangi bir vergiye tabi olup ithal edilecek bu numunelerin ithalat ve ihracat vergisinden de muaf olacağını ifade etmişlerdir. İlaveten her iki ülke, vatandaşlarının ticaret yapmak için birbirlerinin arazisinde pazar ve panayırılara gidebileceğini ve bu konuda o ülkenin kendi vatandaşlarıyla aynı haklara sahip olacağını kabul etmişlerdir. Bu konularla ilgili olarak teknik detayları, gereken şartları ve istenilecek belgelerin niteliklerini ortaya koymuşlardır.

Türkiye ve Avusturya Cumhuriyetleri, Ticaret Mukavelesinde deniz ve demiryolu taşımacılığı ve geçişleri konularını da ele almışlardır. Birbirlerinin sularına ve limanlarına girecek olan yüklü veya yüksüz gemilerine, hareket noktası veya ulaşacakları yer neresi olursa olsun giriş, çıkış ve geçişlerinde kendi gemilerine yüklenen harç ve vergilerden başka harç ve vergi yüklememeyi ve gemilerin yüklerini ithalat vergisinden başka bir vergiye tabi tutmamayı taahhüt etmişlerdir. Deniz taşımacılığında yolcu ve bunların özel eşyalarının durumunu da ele almış, karşı tarafın yolcu ve eşyalarına kendi gemilerinde seyahat ediyormuş veya sevk ediliyormuş gibi muamele yapmayı ve diğer bir takım hususları kabul etmişlerdir.

¹¹⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.966.

¹¹⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.968.

¹¹⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.968.

¹¹⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.968.

Demiryolu taşımacılığı ve ulaştırma işleriyle ilgili olarak ta; yapılacak eşya nakliyatında bu konudaki uluslararası sözleşmenin esaslarına uymayı kararlaştırmışlardır. Ayrıca ulaştırma işlerinin hızlı ve güvenilir bir şekilde yapılabilmesi için gerekli tedbirleri almayı ve sevk edilecek yolcu, özel eşya, mallar ve bunlardan alınacak nakliyat ücreti ve vergi husularında kendi vatandaşlarına veya diğer herhangi bir devlete uygulanan muamelelerden farklı bir muamele uygulamamayı taahhüt etmişlerdir. Gerek deniz gerek demiryolu taşımacılığı ve ulaştırma işlemleriyle ilgili olarak, sağlanması gereken şartları ve bütün detayları ayrıntılı olarak ortaya koymuşlardır.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya Cumhuriyeti arasında imzalanan Dostluk Antlaşmasıyla, İkamet ve Ticaret Mukaveleleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 21 Nisan 1924 tarihinde mecliste hazır bulunan yüz altmış beş mebusun tümünün oyları ile kabul edilmiş¹¹⁸ ve 24 Mayıs 1924 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.¹¹⁹ Dostluk Antlaşması, onay belgelerinin Ankara'da teatisinden on beş gün sonra, 27 Kasım 1924 tarihinde yürürlüğe girmiş,¹²⁰ İkamet ve Ticaret Mukaveleleri ise Ankara'da teati edildikten bir ay sonra, 23 Kasım 1924 tarihinde yürürlük kazanmıştır.¹²¹

Aslında imzalanan bu antlaşma ve mukaveleler bir yerde I. Dünya Savaşı'nın sonunda İtilaf Devletleri'nin müdahalesiyle koparılan ilişkilerin iadesi anlamına geliyordu. 1908 yılında Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna Hersek bölgesini kendi topraklarına ilhak etmesiyle gerginleşen Osmanlı – Avusturya Macaristan ilişkileri bir süre sonra düzelmiş ve iki devlet I. Dünya Savaşı'nda birlikte mücadele etmişlerdi. Fakat savaştan sonra İtilaf Devletleri'nin çeşitli antlaşmalarla getirdikleri bir kısım hükümler iki devlet arasındaki ilişkilerin kopmasına neden olmuştu. Şimdi imzalanan bu antlaşma ve mukaveleler bu ilişkilerin tekrar kurulması ve geliştirilmesi yolunda çok önemli bir adım olmuştur.

I. Dünya Savaşı sonuçları itibariyle her iki ülkeyi oldukça sıkıntılı bir duruma sürüklemişti. Osmanlı Devleti parçalandıktan sonra Anadolu'da Milli Mücadele başlamış ve bu mücadelenin sonunda Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra ise Avusturya Almanları Viyana merkezli bir devlet kurmuşlar, bu devlet bir süre sonra Almanya'ya bağlanma kararı almış ama bu karar İtilaf Devletleri tarafından kabul edilmediği için bu teşebbüs hayata geçirilememiş ve Avusturya yoluna tek başına devam etmek mecburiyetinde kalmıştı.

Türkiye ve Avusturya Cumhuriyetleri, kurulduktan sonra hem içeride hem de dışarıda oldukça büyük siyasi ve ekonomik problemlerle karşılaşmışlardı. İçeride cumhuriyet idaresini yerleştirmek ve siyasi istikrarı sağlamak noktasında her iki devlet de benzer sıkıntılar yaşamış ve bu sorunları aşmak için bir süre mücadele etmek zorunda kalmışlardır. İmzalanan Dostluk Antlaşması her iki ülkeyi dış politikada birbirlerine yaklaştırmış ve bir dayanışma içerisinde hareket etmelerini sağlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu bir sanayi devleti olmadığı için yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti 1923'ten sonra sanayileşme yolunda ilk adımları atmaya başlamış, Avusturya da, imparatorluk döneminden kalan endüstri tesislerinin bir bölümü yeni bağımsızlığına kavuşan ülkelerde kaldığı için bu alanda yeniden bir yapılanma içine girmiştir. Bundan dolayı iki devletin aralarında imzaladıkları Ticaret ve İkamet Mukaveleleri her ikisinin de ekonomik gelişmesi açısından oldukça önemli olmuştur.

¹¹⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, VIII ve VIII / I, s.969, 1009-1010.

¹¹⁹ Resmi Ceride, 24 Mayıs 1924, Numro:71, s.11.

¹²⁰ Ökçün, Ökçün, age, s.10.

¹²¹ Ökçün, Ökçün, age, s.76, 166.

Hem Dostluk Antlaşması hem de İkamet ve Ticaret Mukaveleleri her iki devlete oldukça avantajlı durumlar sağlamıştır. İki devlet Dostluk Antlaşması ile uzun süredir kesilen ilişkilerini yeniden kurmuş, aralarında bir dostluk teşkil etmiş ilişkilerini sağlam bir zemine oturtmuş ve bunu bütün dünyaya ilan etmişlerdir. İkamet ve Ticaret Mukaveleleri ile de hem vatandaşlarına, hem de tüccarlarına her iki ülkede yapacakları faaliyetler noktasında oldukça elverişli bir ortam hazırlamışlardır. İkamet Mukavelesi ile vatandaşlarına serbest dolaşım hakkı şeklinde de yorumlanabilecek geniş bir hareket alanı açmış ve birbirlerinin topraklarında mal edinme ve kalma meselelerini oldukça esnetmiş ve kolaylaştırmışlardır. Yine Ticaret Mukavelesi ile de iki taraf arasında karşılıklı ticaret ve gemilerin geçiş serbestliği sağlanmış ve iki devlet ithalat, ihracat ve transit konularında karşılıklı ticari münasebetlerine engel oluşturmamayı taahhüt ederek birçok konuda birbirlerine en fazla müsaadeye sahip millet ve devlet muamelesi yapmayı kararlaştırmışlardır.

Avusturya ile imzalanan İkamet ve Ticaret Mukaveleleri iki devletin vatandaşları ve tüccarları arasında geniş bir serbest dolaşım, ikamet ve ticaret hakkını sağladığı için önemlidir. Bugün Türkiye'nin de tam üyelik için başvurduğu ve müzakere sürecini devam ettirdiği Avrupa Birliği'nin, üye ülkelerinin vatandaşlarına ve iş adamlarına sağladığı en önemli avantajlardan birisinin serbest dolaşım ve gümrük birliği uygulaması olduğu düşünülürse Türkiye ve Avusturya'nın böyle bir birlikteliği kısmen de olsa yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleştirdikleri görülecektir. Fakat bu mukavelelerde bulunan hükümler her iki ülke tarafından sonraki yıllarda gerektiği gibi değerlendirilemediği için beklenen olumlu etkiyi meydana getirememiştir.

Ek 1.

Merbut (A)

Seyyah ticaret memurlarına mahsus hüviyet varakası.

.....Senesi için

Hüviyet varakasının numarası.....

Arma

Memalik-i ecnebi için muteberdir

Hamilinin

(İsim ve mahlası).....

Tarihinde (gün,ay,sene).....de tanzim kılındı.

Salâhiyattar Memurun (imzası) (Mühür)

Hamili varakanın.....mahalde.....namda bir (fabrika veya ticaretinin tasrihi).....ye malik olduğu.....(Fabrikanın veya ticaretinin tasrihi) bir.....Malik olan.....Mahalde.....Nam ticarethanede.

Seyyah Ticaret Memuru olduğu tasdik olunur.

Hamili varakanın kendi ticarethanesi için ve Atideki Ticarethane / Atideki ticarethaneler (Fabrikanın veya ticaretinin tasrihi) hesabı olarak mubayaatta bulunmaya veya sipariş taharrisi

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

arzusunda bulunduğundan Mezkûr Ticarethane/ Mezkûr ticarethanelerinin memleketinde icra-yı ticaret (sanat) için rüsum-ı nizamiyeyi tediye eyledikleri tasdik olunur.

Hamilinin Alameti fabrikası

Sin.....

Boy.....

Saç.....

Alameti Farika.....

(İmza)

İhtar

Hamili varaka yalnız seyyahat ederek ve ancak İsmi balâda mezkûr ticarethane / İsmi balâda mezkûr ticarethaneler hesabına olarak şiparişat taharri edebilir veya mübayaatta bulunabilir. Beraberinde numune bulundurur. Fakat emtia götüremez. Her memlekette mevzu ahkâma tebaiyyet eder.

EK-2

Merbut (B)

Eşyayı ticarisiyle maan.....deki (Avusturyalılar için: Türkiye'deki ve Türkler için: Avusturya'daki) Panayır ve satış mahalleri azimet arzusunda bulunan hamili varaka.....efendinin:.....mahalde ikâmet etmekte olduğu ve ticaret ve sanayiın icrası için icabeden rüsum ve tekâlifî nizamiyeyi tediye ile mükellef bulunduğu tasdik olunur.

İşbu vesikanın hükmü.....aylık bir müddet muteberdir.

(Mahal, tarih ve şahadetnameyi ita eden makamı resminin imza ve mührü)

Ek 3.

Merbut (C)

Istihlâk Rûsumu	Kuruş
Çay kilo başına	40
Kahve kilo başına	20
Petrol kilo başına	6
Pirinç	10
Margarin, oleomargarin ve sair şuhum-ı hayvaniye kilo başına	80
Sitearin mumları kilo başına	30
Adi sabun kilo başına	5
Yeni veya müstamel çuval kilo başına	5
Baharat kilo başına	30

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Kibrit altmış adetlik kutu için kilo başına	1/2
Şamalı kibrit kilo başına	1
Sigara kâğıdı elli yapraklı	1
Çakmak beheri için	25
Şeker kilo başına	15
Çukulata	
Bisküvi	
Teksif edilmiş süt	Mevcut şekerin yüzdesi nisbetinde istihlâk resmine tabidir.
Şekerleme ve glikoz	
Küülsüz Meşrubat, gazoz ve limonata	
Diğer şeker mamulâtı	
Tömbeki kilo başına	40

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30..10.0.0/ 129.930..2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30..10.0.0/ 233.574..1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30..18.1.1/7.37..5.

ZABITLAR

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, C:VIII ve VIII / I , (25 Mart 1340 (1924) Tarihli Yirmi Birinci İctimadan 24 Nisan 1340 (1924) Tarihli Kırkdördüncü İctimaa Kadar), Ankara, 1975.

GAZETELER

Hakimiyet-i Milliye

Resmi Ceride

Takvim-i Vakayi

Tasvir-i Efkâr

Tevhid-i Efkâr

Vakit

Vatan

Zaman

KİTAP ve MAKALELER

ARMAOĞLU Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (cilt1-2: 1914-1995), İstanbul, 1996.

AYDEMİR Şevket Süreyya, Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938, III, İstanbul, 1999.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- BARAN Tülay Alim, “Mondros Mütarekesi Gereğince Osmanlı İmparatorluğu’ndan Ayrılan Alman ve Avusturya Vatandaşlarının Durumu”, *Belleten*, LXVIII, Ankara, Nisan 2003, s:139-151.
- Condition of Peace with Austria Treaty of Peace Between The Principal Allied And Associated Powers And Austria, Washington, 1919.
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat Eski ve Yeni Harflerle*, Ankara, 1998.
- ERİM Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, I, (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, Ankara, 1938.
- JELAVICH Barbara, *Modern Austria Empire & Republic, 1800-1986*, Australia, Melbourne, 1987.
- MACMİLLAN Margaret, *Paris 1919, 1919 Paris Barış Konferansı ve Dünya’yı Değiştiren Altı Ayn Hikâyesi*, (çev: Belkıs Dışbudak), Ankara, 2004.
- OKUR Mehmet, “Mondros Mütarekesi Sonrasında Osmanlı Devleti’nde Bulunan Alman ve Avusturya Vatandaşlarının Ülkelerine Gönderilmesi Meselesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XX, Sayı: 60, Ankara, Kasım 2004, s: 705-726.
- ÖKÇÜN A. Gündüz, Ökçün Ahmet R., *Türk Antlaşmaları Rehberi (1920-1973)*, Ankara, 1974.
- POTYEMKİN Vladimir,S. Baruşin, A. Efimov,E.Kosminski,İ. Mintz,A. Naroçnitski,A. Pakratova,V. Sergejev,S.Skazin,V. Kvtsov,N. Koltchanovsky,E. Tarle, *Uluslararası İlişkiler Tarihi –Diplomasi Tarihi-*, II, (çev: Attila Tokatlı), İstanbul, 2009.
- RENOUVİN Pierre, *Birinci Dünya Savaşı 1914- 1918*, (çev: Adnan Cemgil), İstanbul, 1982.
- SOYSAL İsmail, *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945), I*, Ankara, 2000.
- Treaty Of Peace With Germany*, Newyork, September 1919.
- TUNÇAY Mete, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul, 1999.
- Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, (Hazırlayan: Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu), (Derleyen: Faruk Sönmezoğlu), İstanbul, 2010.
- YEŞİL Ahmet, *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Ankara, 2002.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

